

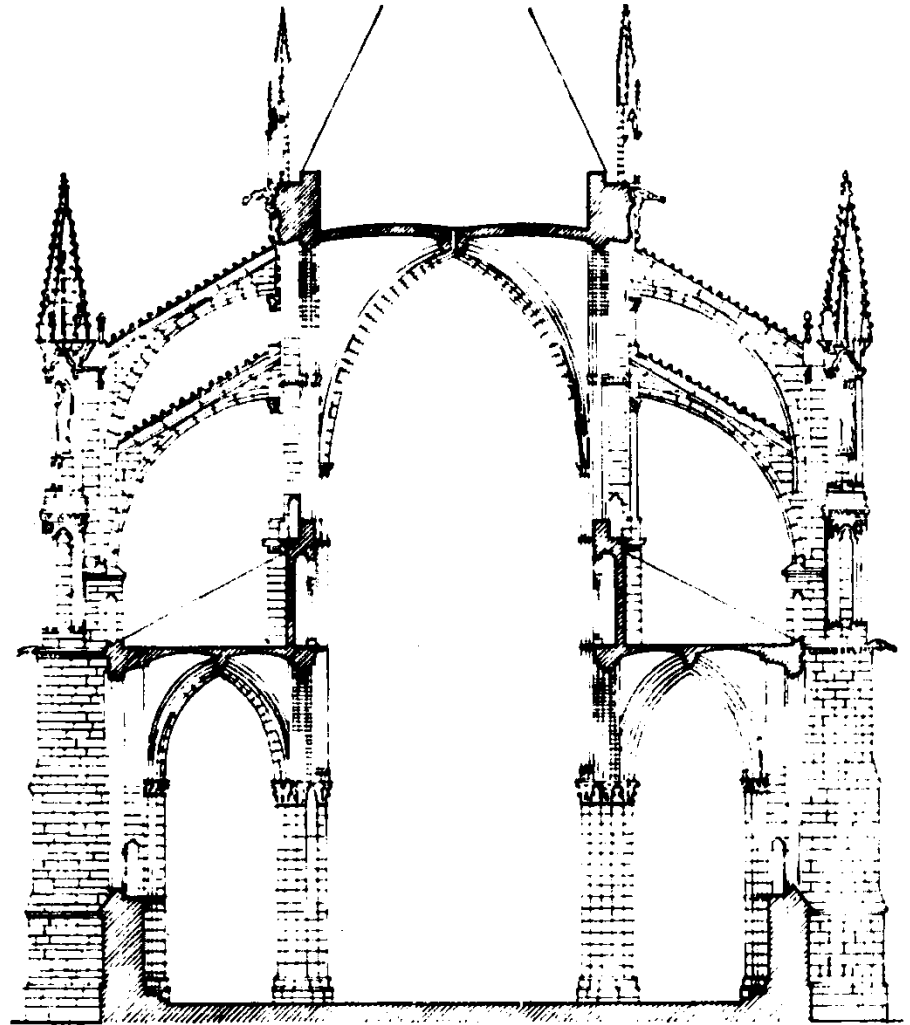
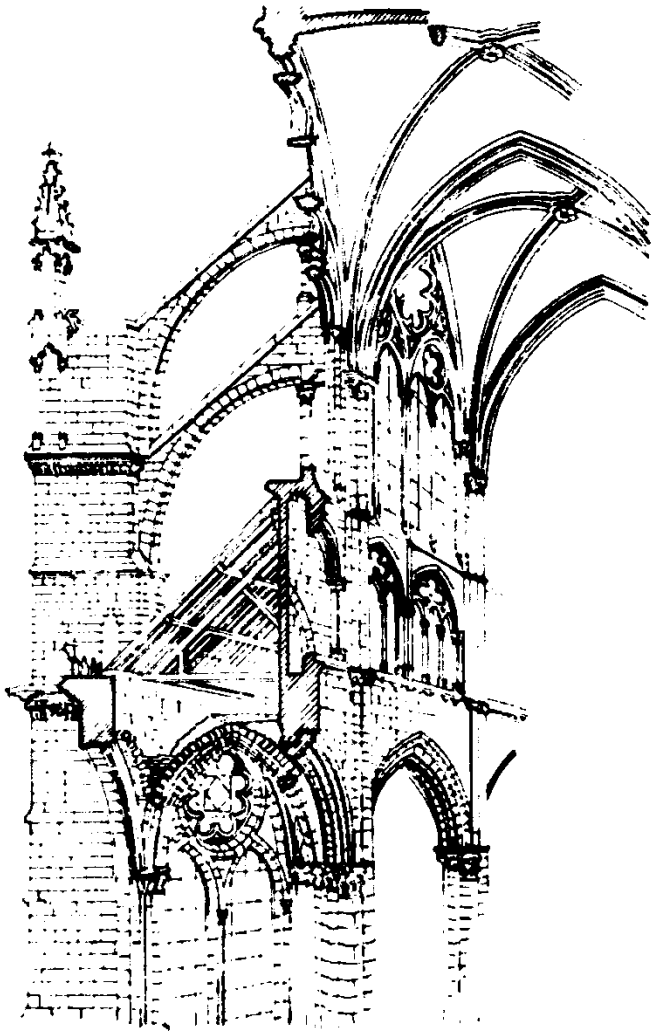
ARCHITEKTURA ŚREDNIOWIECZNA GOTYK

Dr hab. inż. arch. Jacek Sołtys

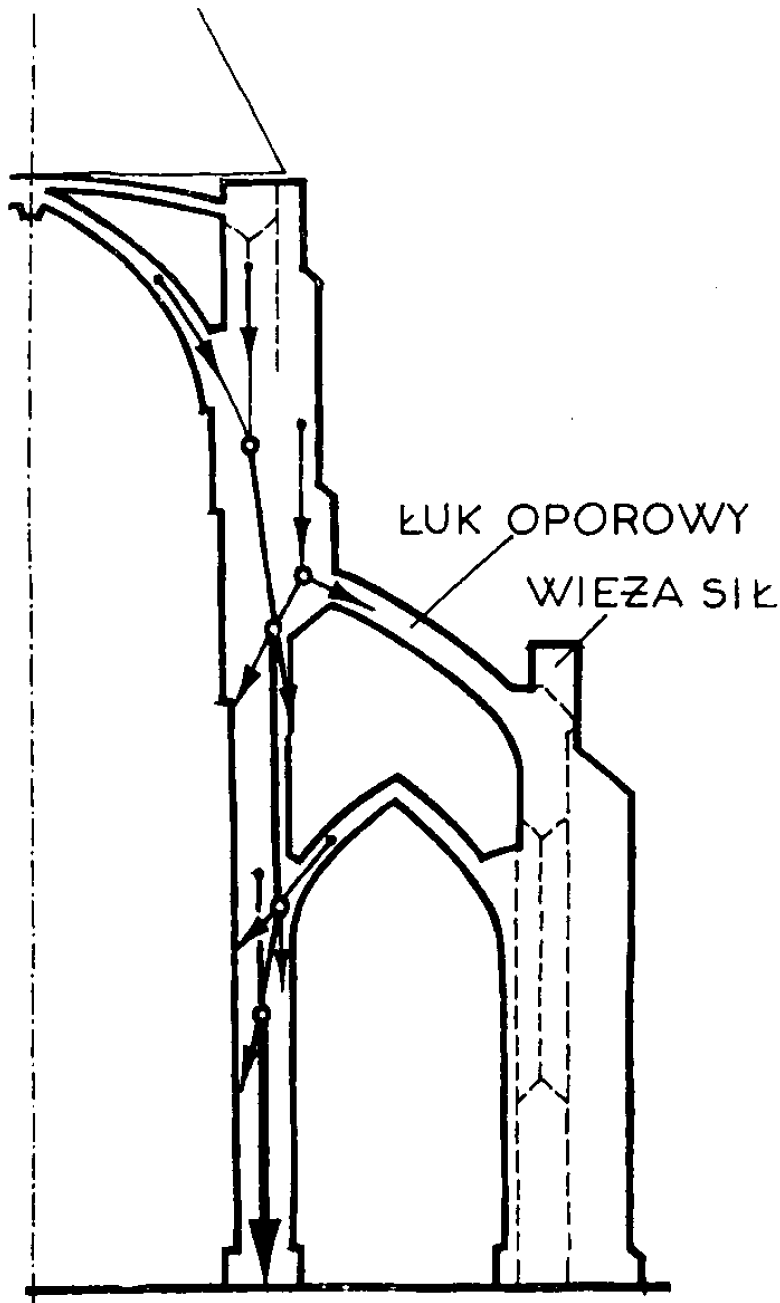
Cechy gotyku

- **Istota: szkieletowość**
system filarowo-żebrowy
(ściany konstrukcyjnie niepotrzebne)
- **Wertykalizm**
- **Cecha drugorzędna: łuki ostre**

System konstrukcyjny katedry gotyckiej

Konstrukcja gotycka. Działanie sił na system przypór

Źródło:
M. Buchner, A. Buchner, J. Laube
Zarys projektowania i historii
architektury, 1976

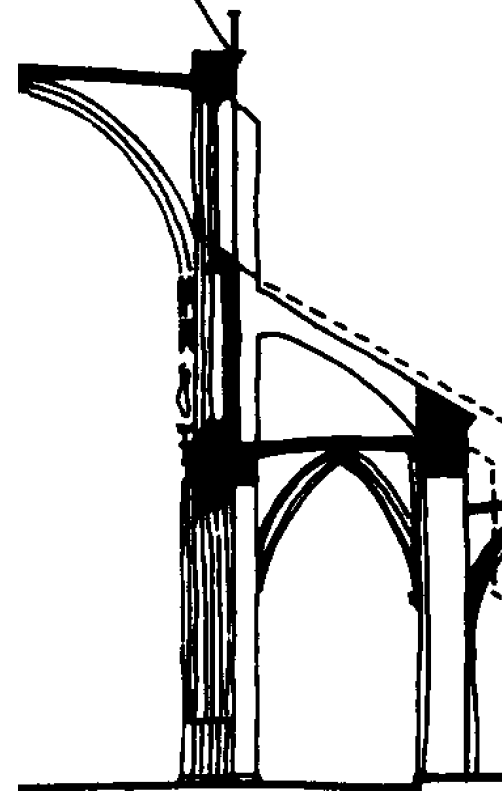
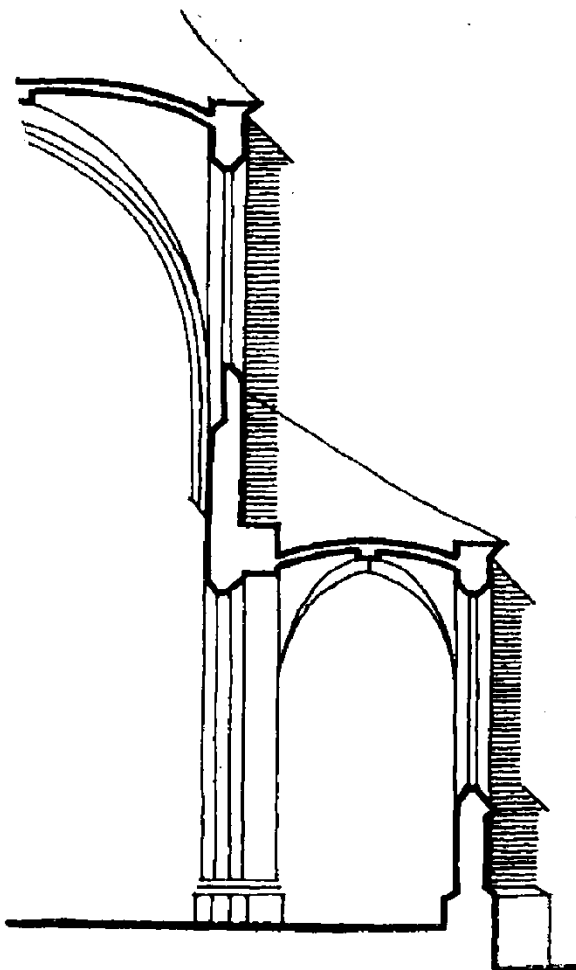
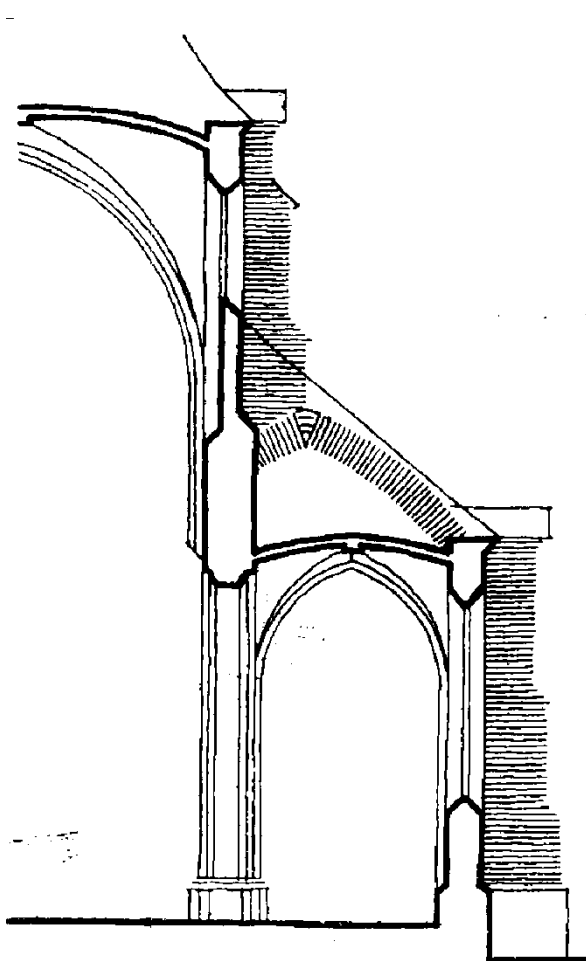
Sklepienie krzyżowo-żebrowe od góry, wieże sił

Łuki przyporowe i wieże sił (Sevilla)

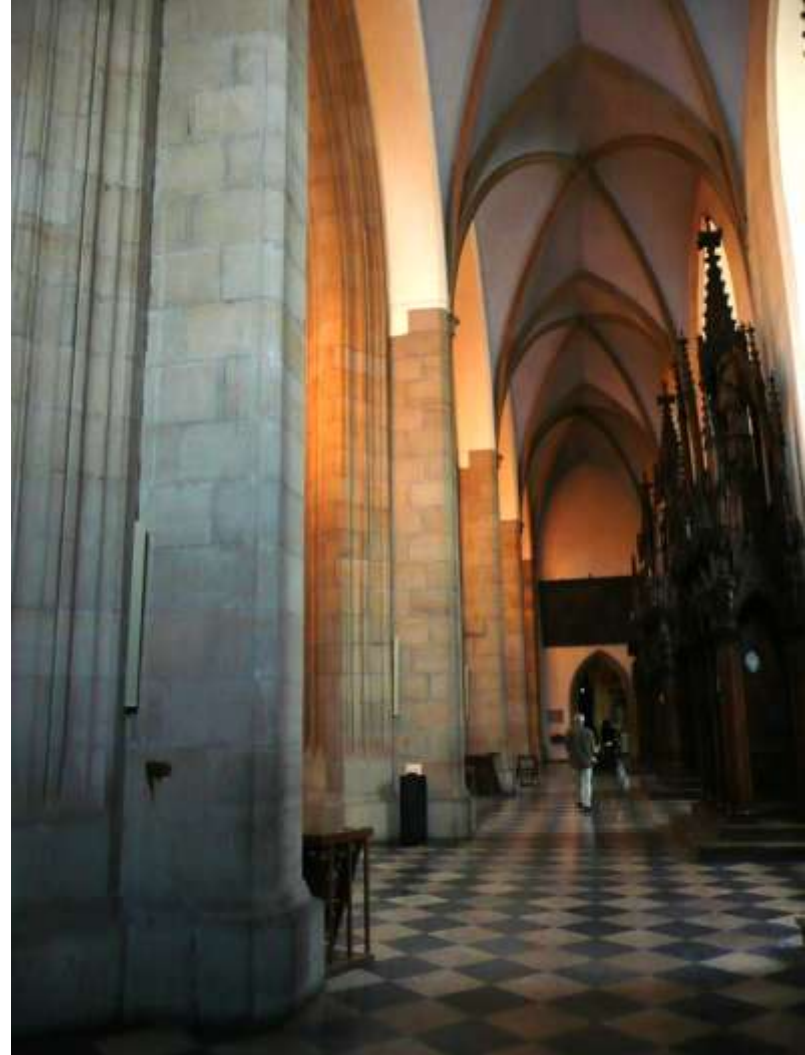
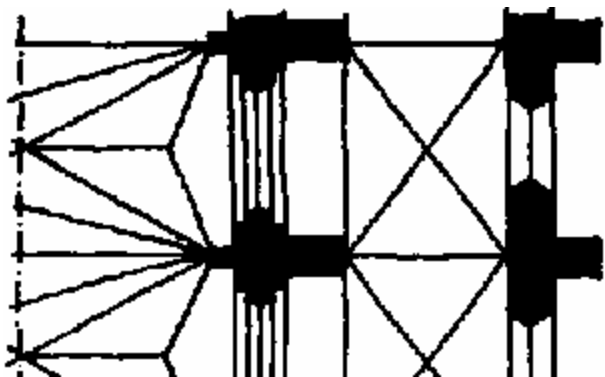
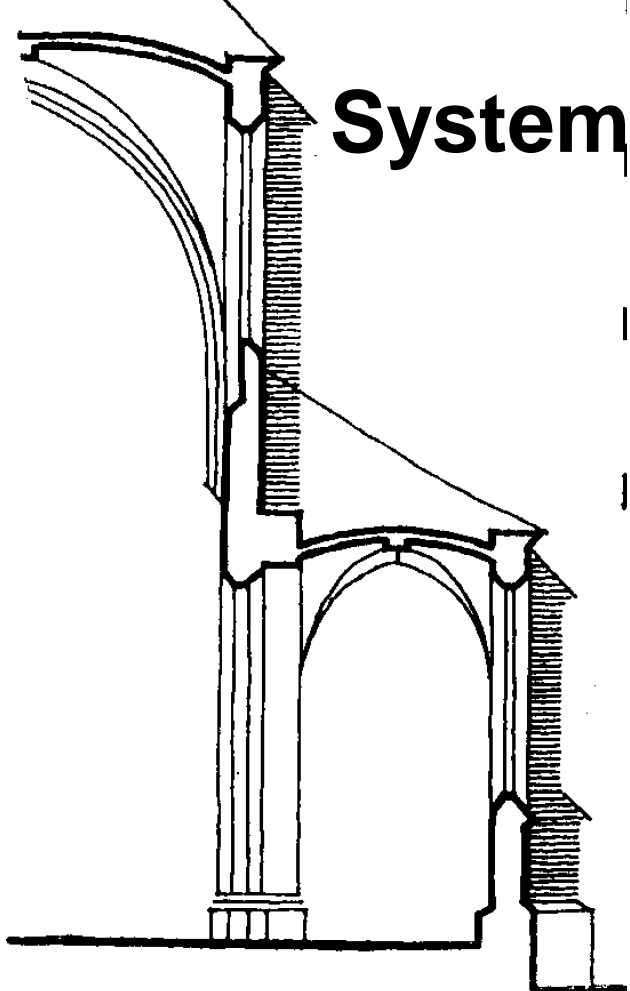

Odmiiany gotyku polskiego - system: gnieźnieński   krakowski – 2 warianty

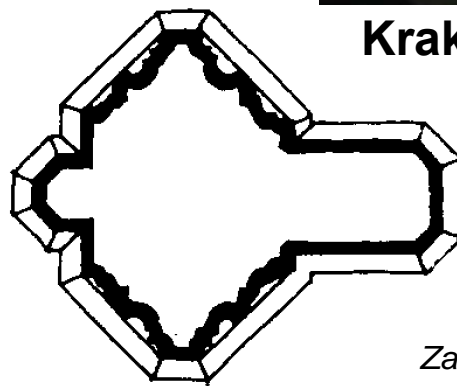

Źródła: M. Buchner, A. Buchner, J. Laube *Zarys projektowania i historii architektury*, 1976
A. Miłobędzki, *Zarys dziejów architektury w Polsce*, 1978 r.

System krakowski

Kraków - Kościół dominikanów
nawa boczna

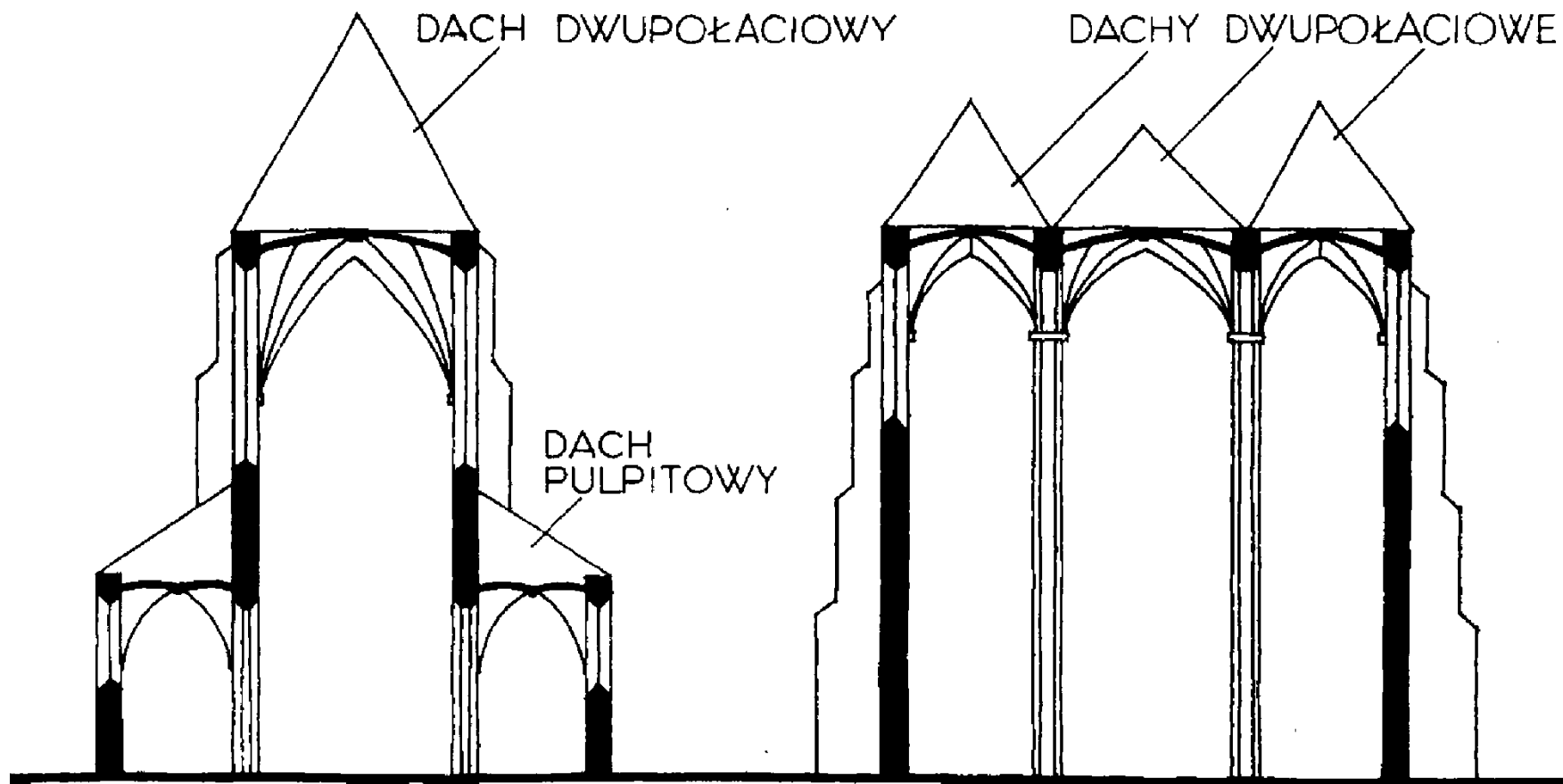

Przekrój filara

Źródła: M. Buchner, A. Buchner, J. Laube
Zarys projektowania i historii architektury, 1976

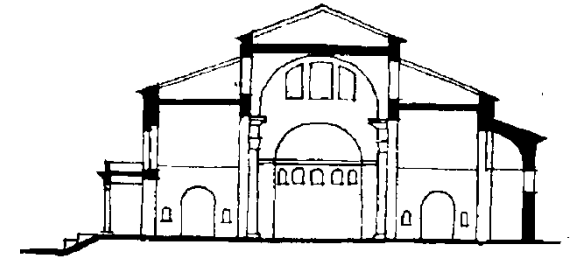

System bazylikowy i halowy

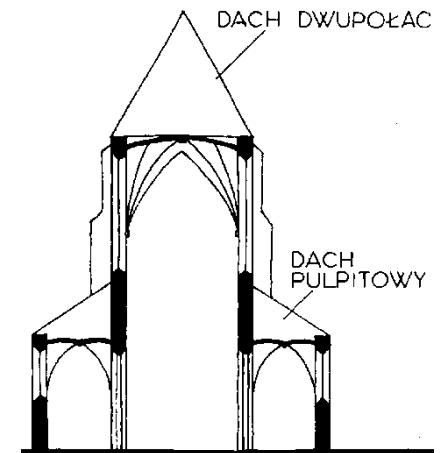

3 znaczenia słowa „bazylika”

W starożytnym Rzymie: budowla sądowo-handlowa stojąca przeważnie przy forum, często z wyższą nawą główną i niższymi bocznymi

W architekturze: typ układu kościoła z nawami j.w.; okna nawy głównej nad nawami bocznymi

W kościele katolickim: tytuł honorowy, godność nadawana przez papieża niektórym kościołom ze względu na ich ważność, zasługi. Są 4 bazyliki większe (*basilica maior*) w Rzymie, pozostałe to bazyliki mniejsze (*basilica minor*).

Rodzaje kościołów ze względu na ich funkcję

Kościół **parafialny** – główny (albo jedyny) kościół w parafii;
parafia to podstawowa jednostka administracji kościelnej i wspólnota wiernych

Kościół **farny, fara** = kościół parafialny (od niem. *Pfarre, Pfarrei* - probostwo, parafia)*

Kościół **filialny** – „pomocniczy” (nieparafialny) kościół należący do parafii

Kościół **klasztorny** – związany z klasztorem – budynkiem lub zespołem budynków, w którym mieszkają zakonnicy lub zakonnice

Katedra kościół biskupi;

Archikatedra – kościół arcybiskupi

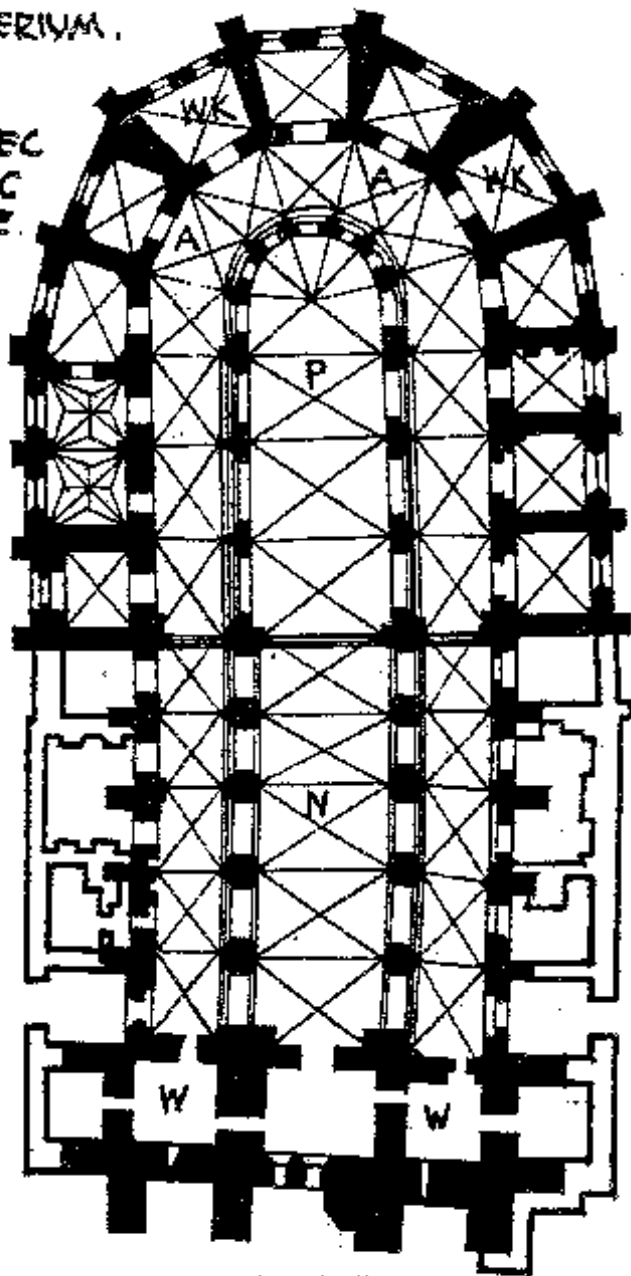
Konkatedra – współkatedra

Prokatedra – kościół pełniący tymczasowo funkcję katedry**

*Kopaliński W., *Słownik mitów i tradycji kultury*, Państwowy Instytut Wydawniczy, Warszawa 1987.

** Wikipedia

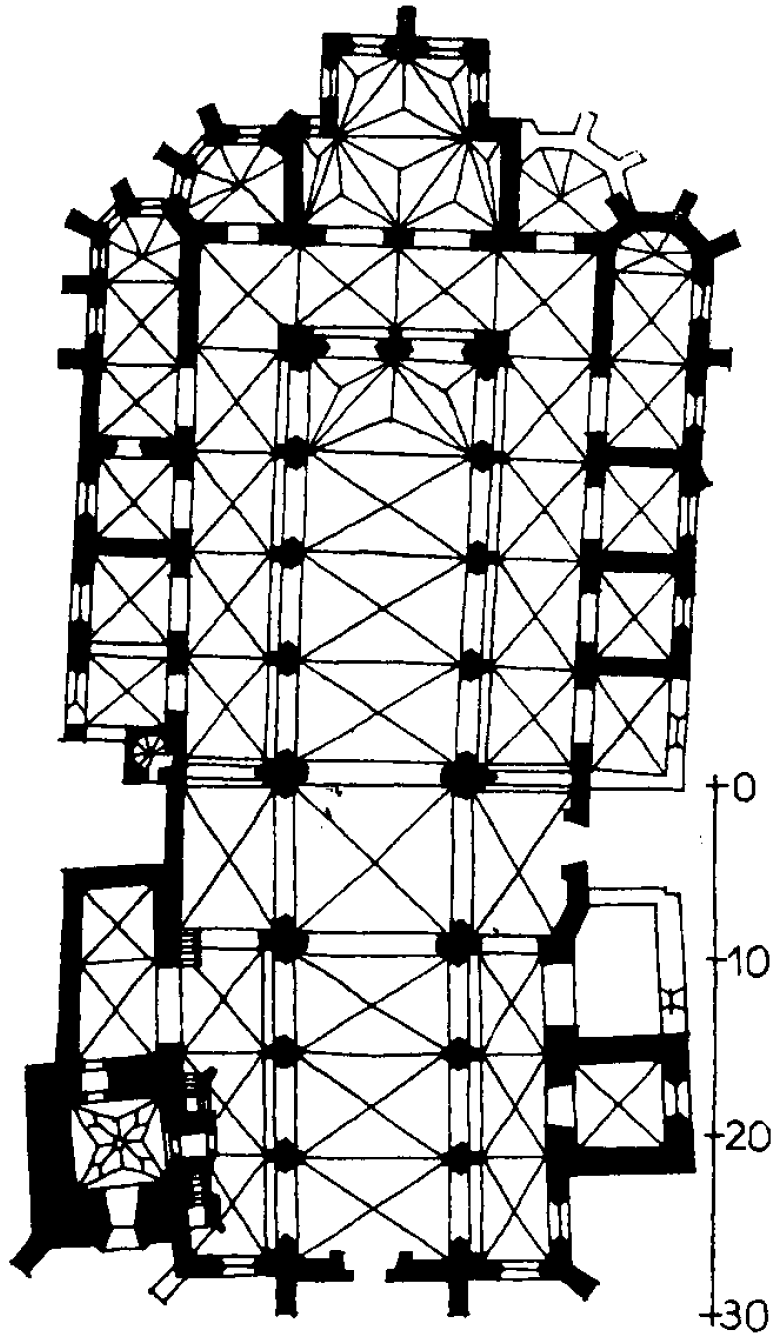
P - PREZBITERIUM,
N - NAWA
A - AMBIT
WK - WIENIEC
KAPLIC
W - WIEŻE.

Katedra w Gnieźnie (rzut)

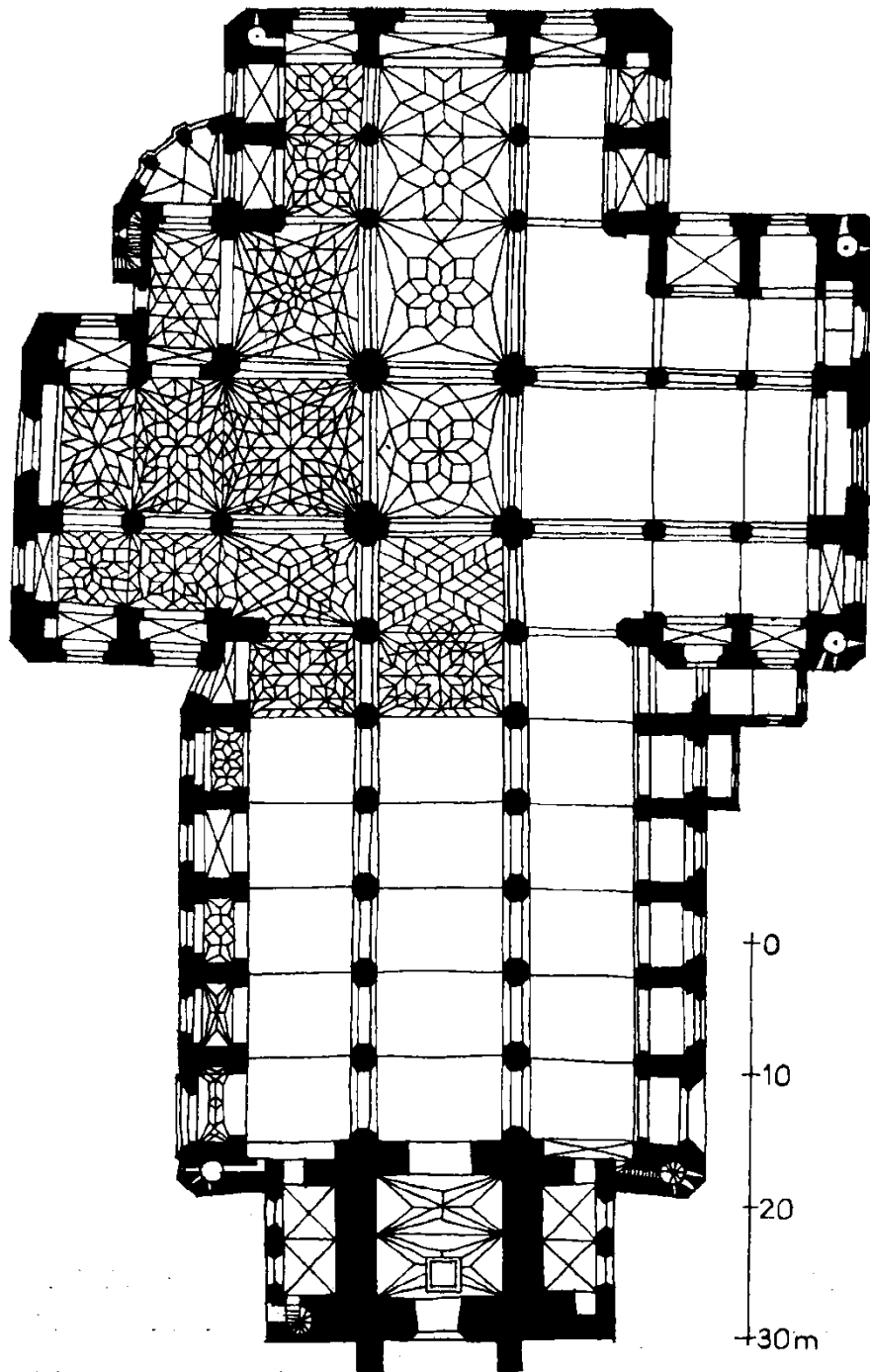
Źródło: P. Trzeciak, 1000 tajemnic architektury

Katedra wawelska (rzut)

Źródło:
M. Buchner, A. Buchner, J. Laube
Zarys projektowania i historii
architektury, 1976

Kościół N.P. Marii w Gdańsku

Źródło:
*M. Buchner, A. Buchner, J.
Laube Zarys projektowania i
historii architektury, 1976*

Luki przyporowe. Katedra we Wrocławiu

Kościół
bazylikowy
z transeptem

obecnie
katedra
Pelplin

Katedra
w Gnieźnie

Sklepienie
krzyżowo-
-żebrowe,
arkady nawy
bocznej
i ambitu

**Kościół halowy w Nysie (Bazylika pw. św. Jakuba
Apostoła i św. Agnieszki) Sklepienia krzyżowo-żebrowe**

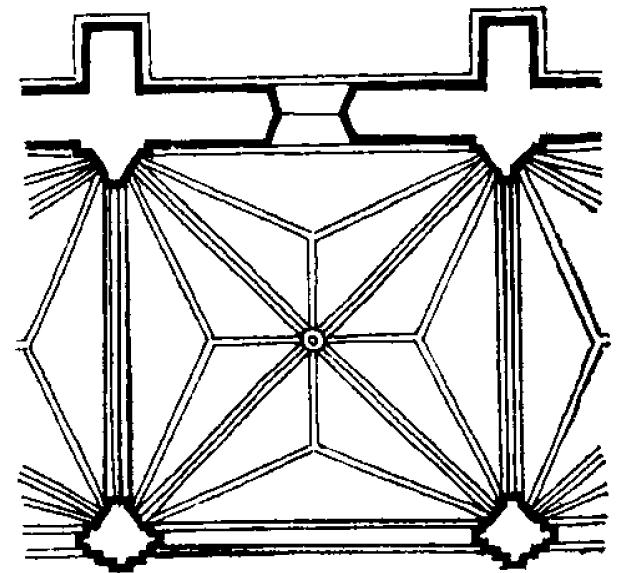
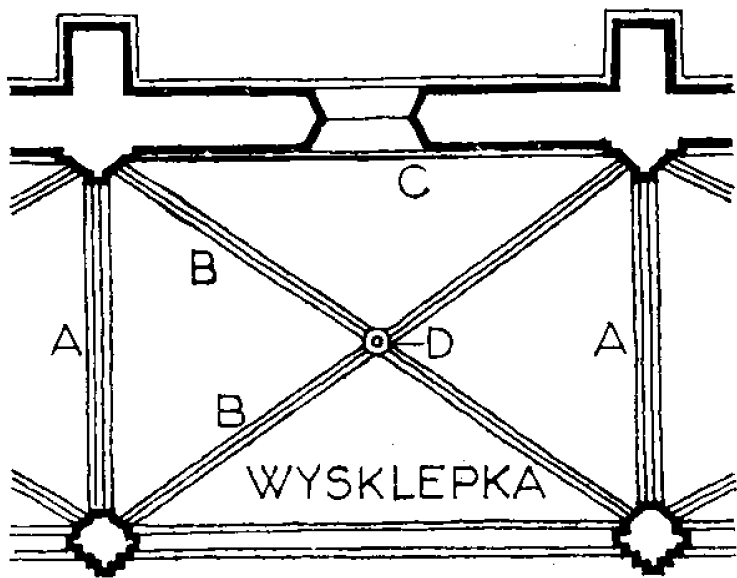
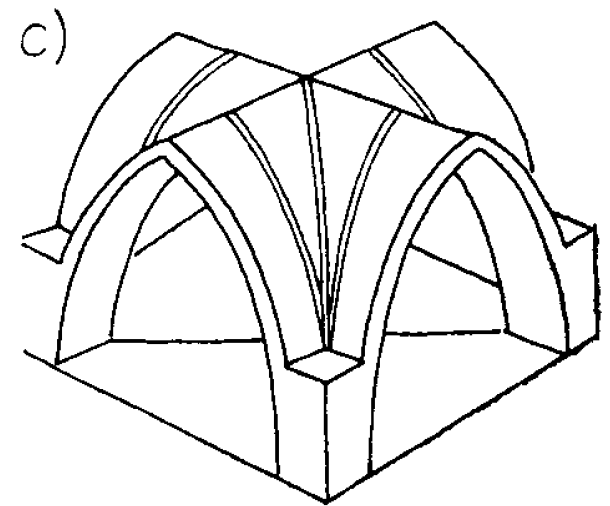
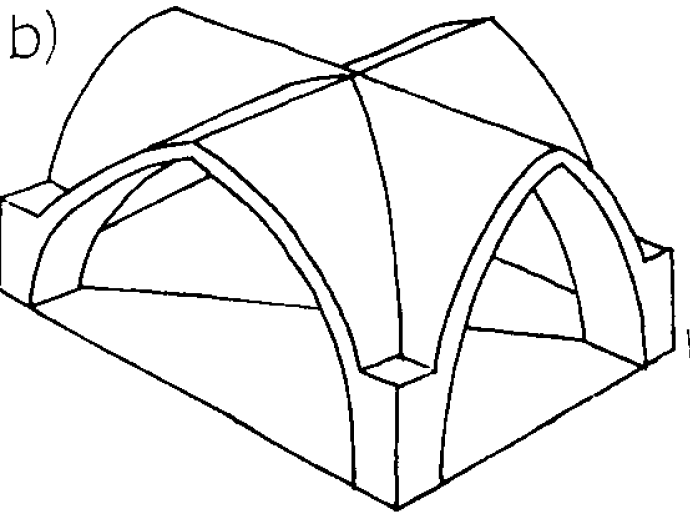

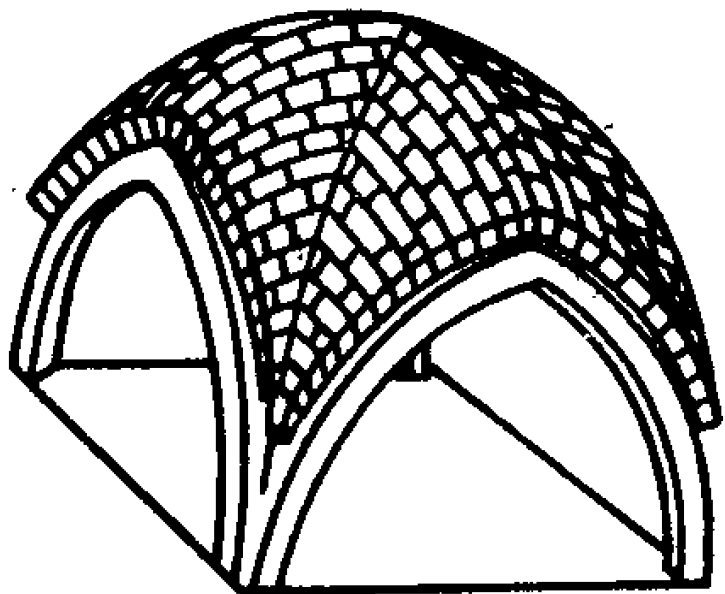

**Kościół halowy
N.P. Marii
w Gdańsku
Sklepienia
gwiazdziste
/ gwiazdzisto-
siecienne**

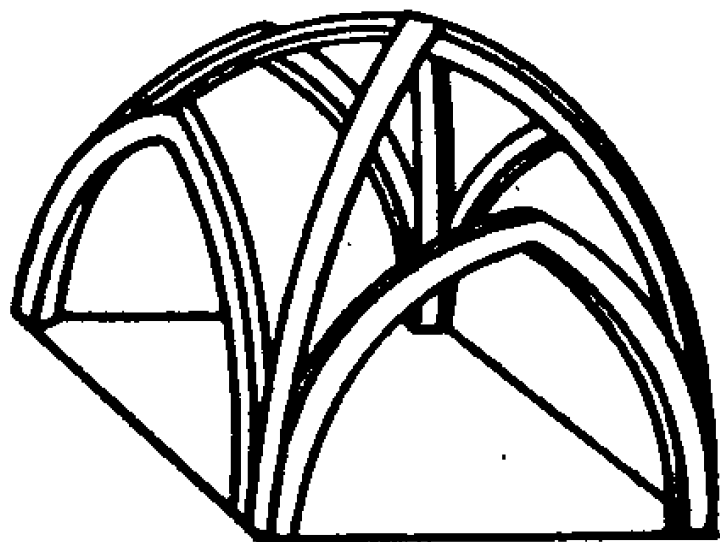
Sklepienia gotyckie:

b) krzyżowo-żebrowe, c) gwiaździste

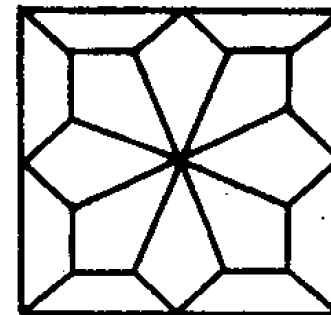
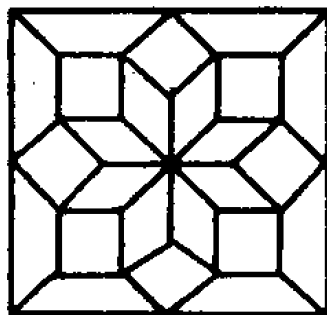
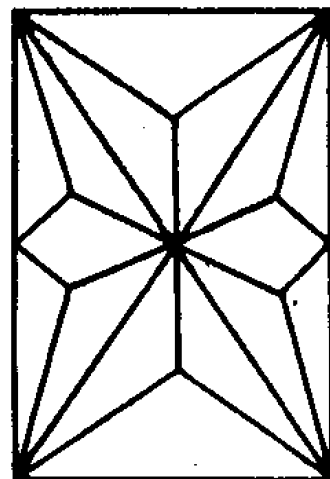
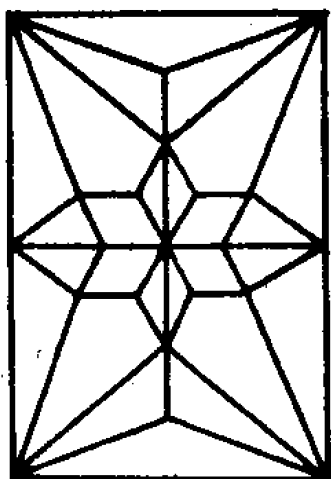
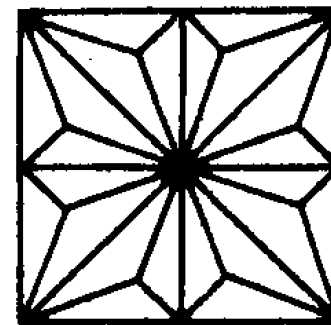
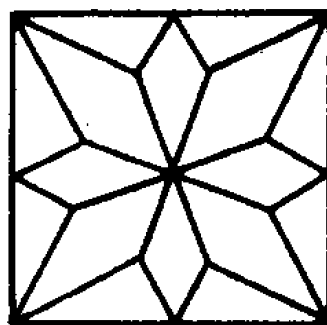
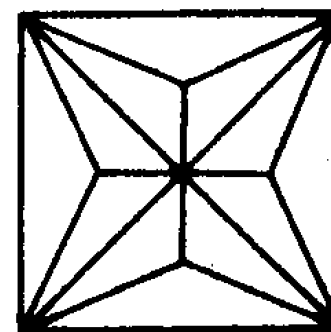
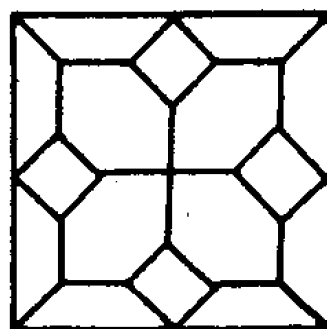
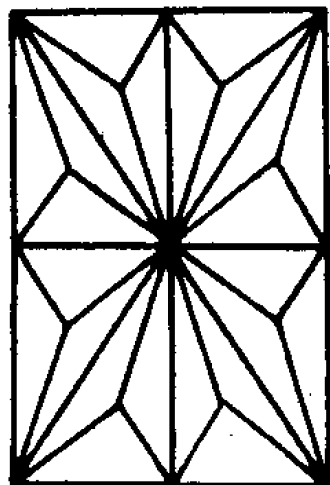
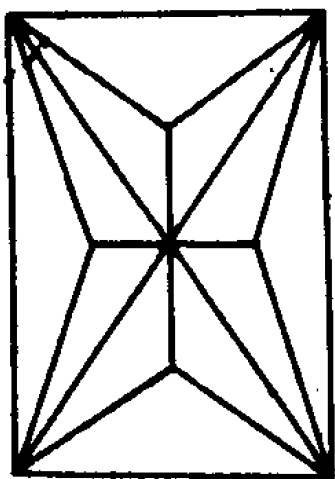
Sklepienie gotyckie krzyżowo -żebrowe

Źródło:
E. Charytonow
Zarys historii architektury, 1963 r.

Sklepienia gotyckie gwiaździste

2)

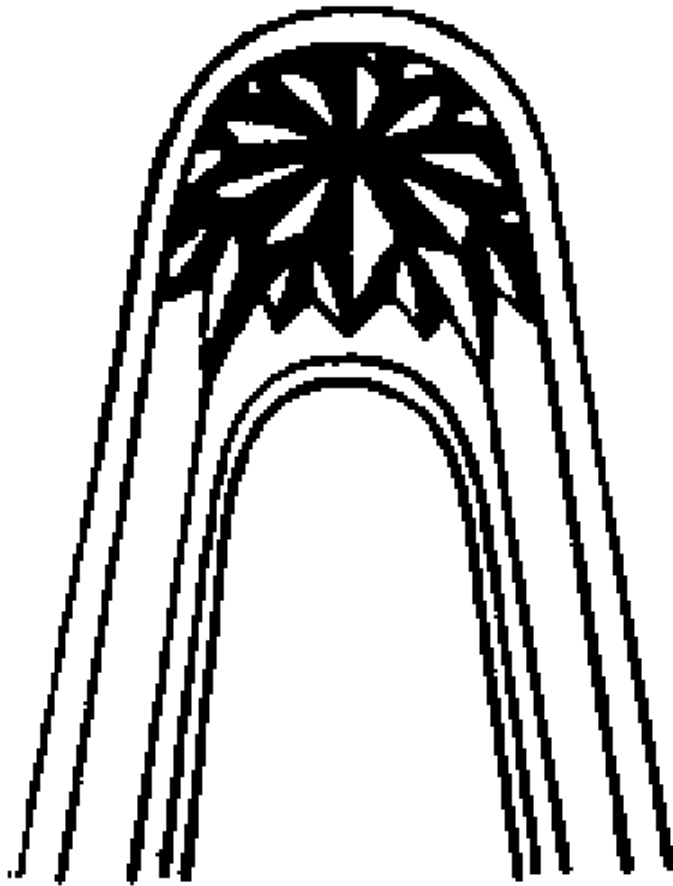
Sklepienie
gwiaździste

Pelplin

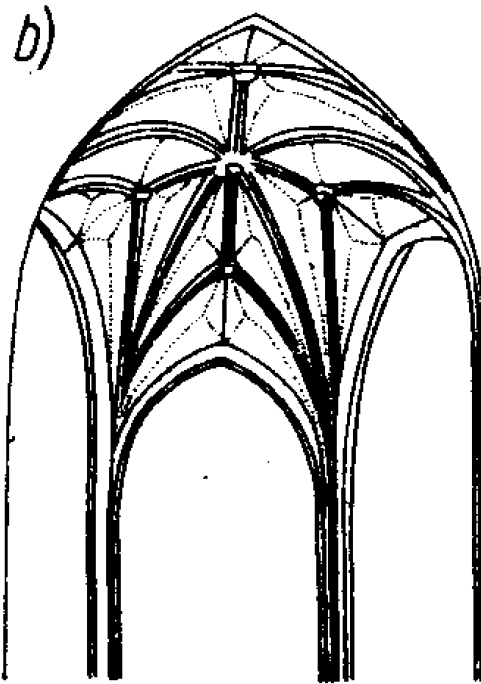

Sklepienia

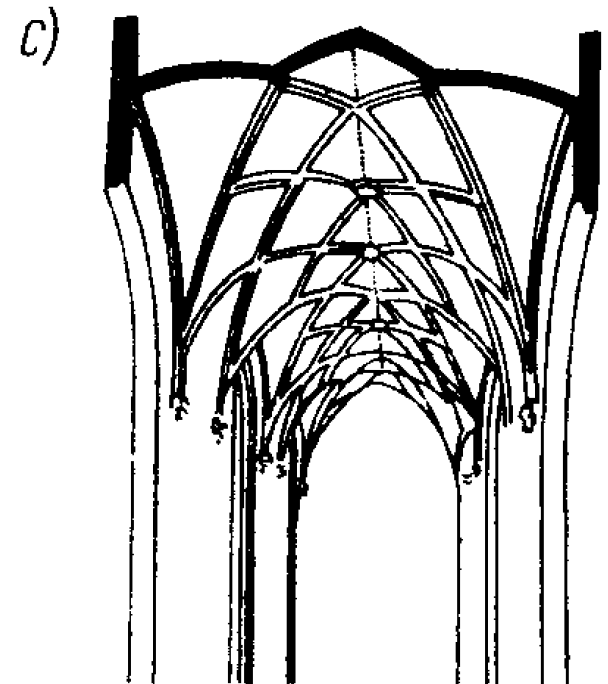
— kryształowe

b) gwiaździste

c) sieciowe

Źródła: W. Szolginia, Ilustrowana encyklopedia dla wszystkich. Architektura i budownictwo, 1982 r.
E. Charytonow, Zarys historii architektury, 1963 r.

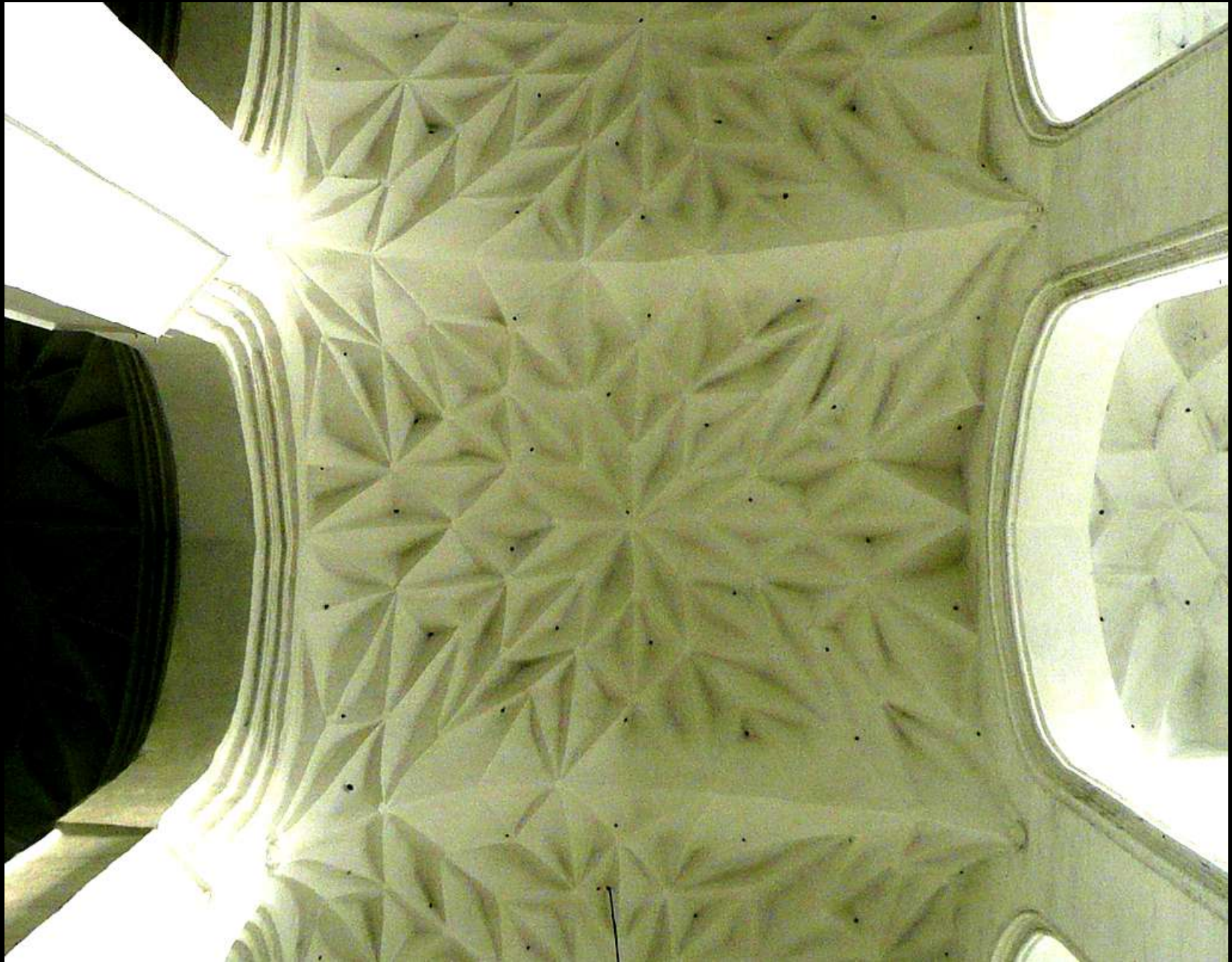
Sklepienie kryształowe

Kraków
Collegium Maius

Cukiernica kryształowa

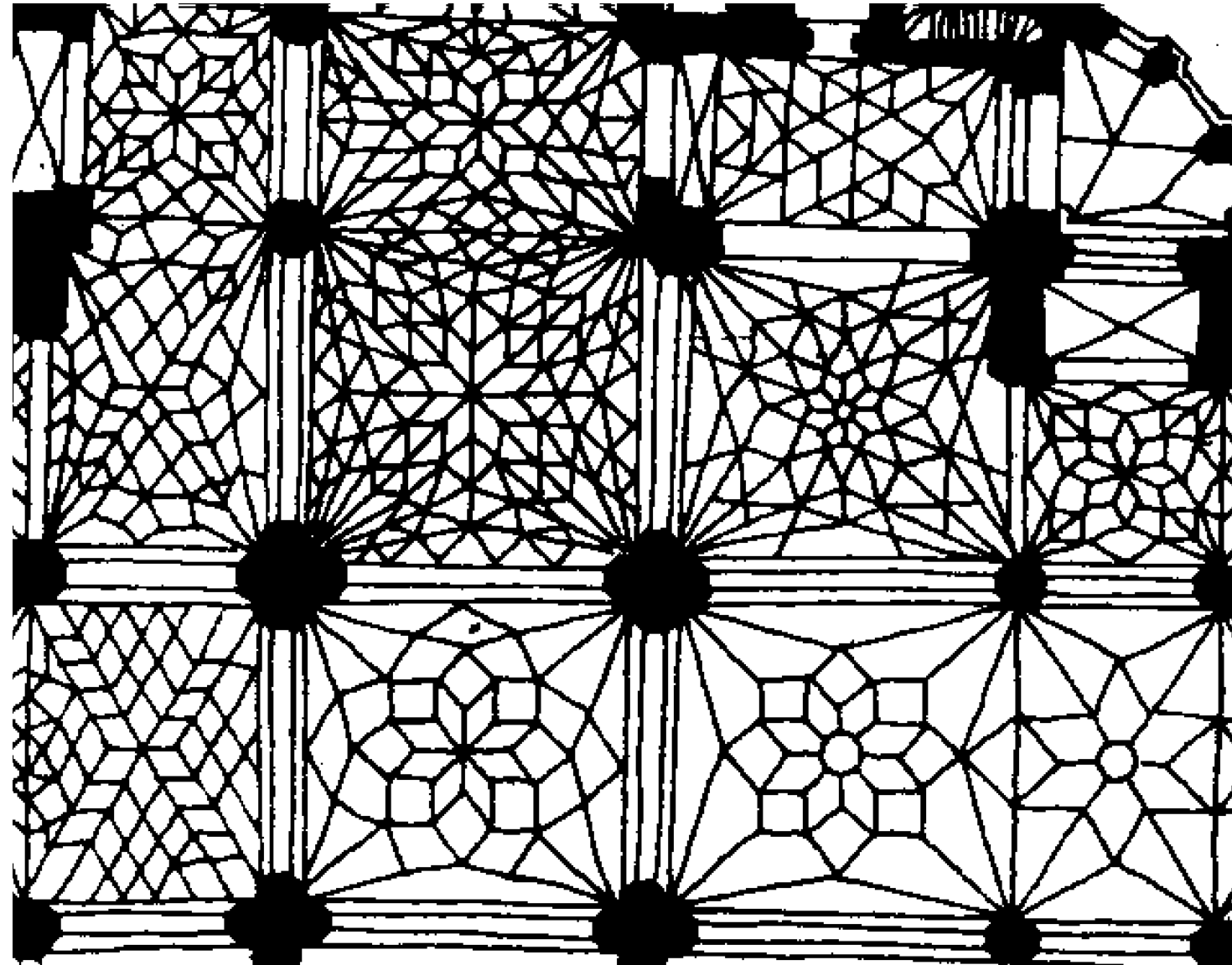
Sklepienie kryształowe Gdańsk - kościół N.P. Marii

Sklepienia gotyckie gwiaździsto-sieciowe

/ żebrowo-siatkowo-gwiaździste

/ gwiaździste przechodzące w układy sieciowe

Kościół
N.P. Marii
w Gdańsku

Źródło:
M. Buchner,
A. Buchner, J. Laube
*Zarys projektowania
i historii architektury,*

1976

Sklepienia gotyckie gwiaździsto-sięciowe / żebrowo-siatkowo-gwiaździste przechodzące w układy sieciowe

Sklepienie trójdzielne (Henryków)

Sklepienie sieciowe (fara w Bieczu)

Sklepienia sieciowe

Sklepienie sieciowe zbarokizowane (fara w Kłodzku)

Prezbiterum
z przyporami
(skarpami)
i transept

Kościół
franciszkanów
Kraków

Ruiny kościoła halowego – arkady międzynawowe
Braniewo - obecnie odbudowany

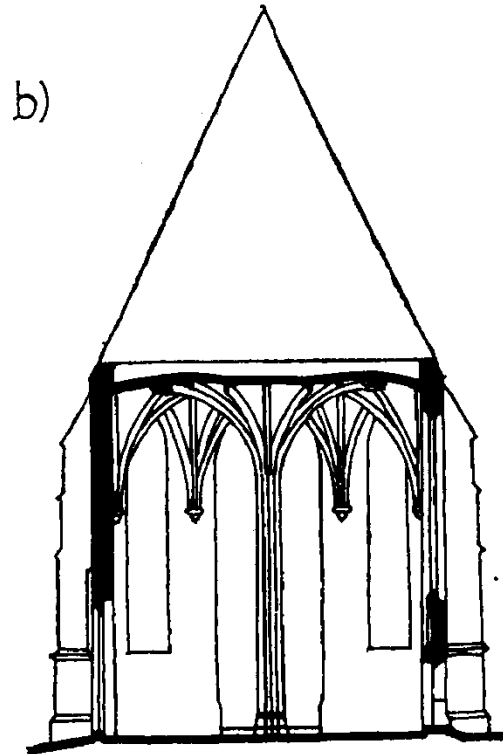
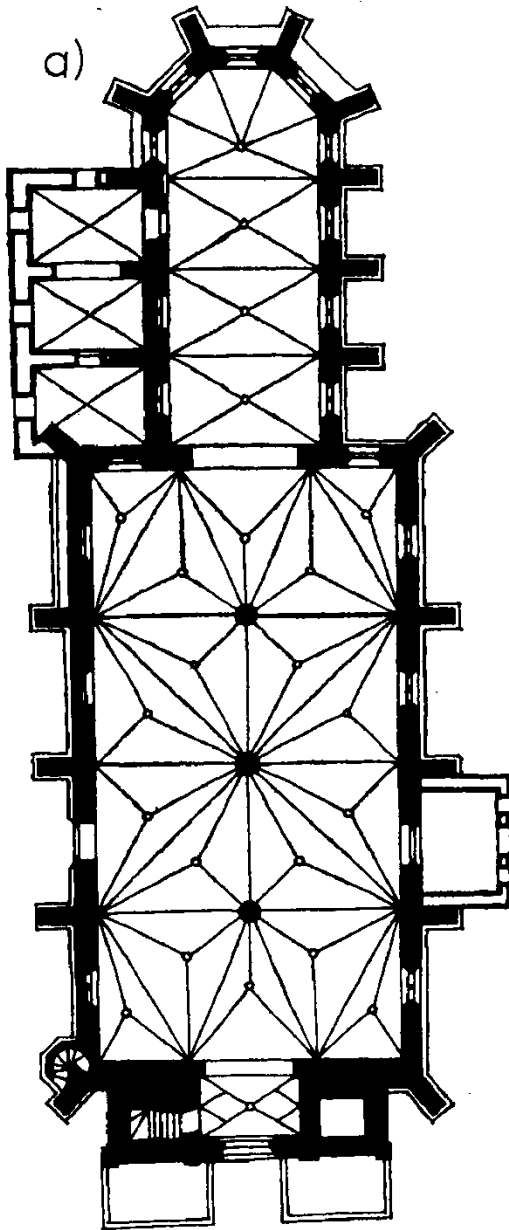

Kościół
halowy
w Braniewie
stan sprzed
1945 r.

Sklepienie
gwiazdźdźiste

Kościół gotycki dwunawowy. Kolegiata w Wiślicy

a) rzut   b) przekrój

Źródło:

M. Buchner, A. Buchner, J. Laube

Zarys projektowania i historii architektury, 1976

Żarnowiec
– kościół klasztorny
jednonawowy
(salowy)

**Szczyt
wnękowy**

Kraków

Szczyt wnąkowy

wnęki

Szczyt
schodkowo
-wnękowy

Gdańsk

**Szczyt
sterczynkowy**

← **sterczyny**

**Wrocław
ratusz**

Szczyty sterczynkowe

Szczyty sterczynkowe z wimpergami i okami (prześwitami)

Gdańsk – kościół św. Mikołaja wimperga

Szczyt schodkowo-wnękowo-sterczyńkowy

Szczyt wnąkowo-sterczyrkowy (Szczecin)

Szczyt
Schodkowo-
wnękowo-
sterczynkowy
fara w Bieczu

Szczyt wnekowo-
sterczynkowy
z wimpergami
i okami,

Starogard Gdański
- fara

Szczyt
schodkowo-
wnękowo-
sterczynkowy
z wimpergami
i prześwitami
(okami)

Gniew

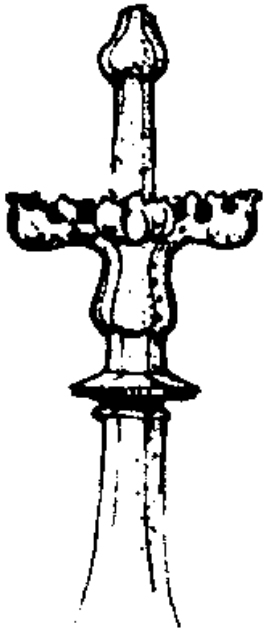

Trójkatne
wimpergi,
sterczyny
i oka
(prześwity)
Słupsk

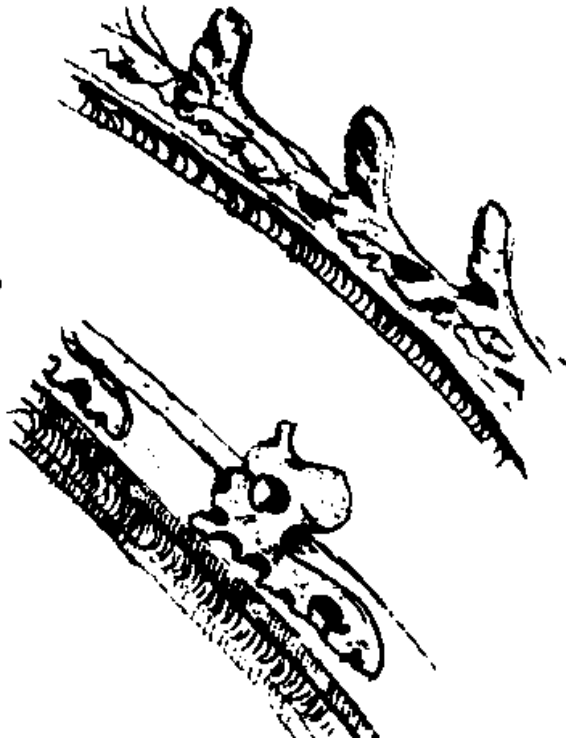
Okno z masferkiem; przypora ze sterczyną (pinaklem)

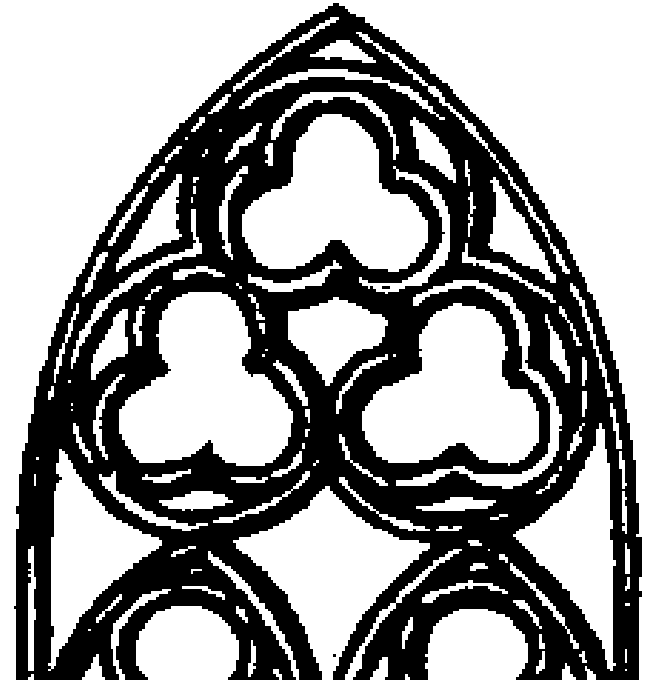
Formy gotyckie

kwiaton

czołganki (żabki)

maswerk

Maswerk
(Toledo)

Portal bramny profilowany Odrzykoń – zamek Kamieniec

Portal
bogato profilowany
z rzeźbami
i tympanonem,
nad nim wimperga
z czołgankami
i kwiatonem

(Pelplin,
wejście boczne)

Portal

zw. Bramą Mariacką
z ok. 1400 r.

Łuk ostry

przyłucza
w prostokątnych parzystych
wnękach rzeźby

Archiwolta

Łęk

Profil

Gdańsk
kościół Mariacki

Portal

zw. Bramą Kaletniczą
z ok.. 1496 r.

Łuk „w ośli grzbiet”

Laskowana archiwolta
i górna część węgarów

Gdańsk
kościół Mariacki

Portal

- łuk ośli grzbiet
z czołgankami
i kwiatonem

(Paczków - fara)

Portal z wimpergami, czołganki (żabki), kwiatony Nysa – bazylika św. Jakuba i św. Agnieszki

Portal z łukami trójlistnymi – katedra w Kwidzynie

Portal

**Zamek
w Kwidzynie**

Portal

kruchty zw. Bramą
Ławników
z pocz. XVI w.
dwudzielny,
w górnej części
bogato laskowany;
wsparty na słupie,
nadproże o **łukach
kotarowych**
(nad dwuramiennymi)

Gdańsk
kościół Mariacki

Portal
z laskowaniem
łuk dwuramienny

Kraków
Collegium Maius

**Portal
późnogotycki
w ośli grzbiet**

Kraków
Collegium Maius
Porta Aurea

Łuk schodkowy
nad zamurowanym
wejściem

Ornament
z cegły zendrówki

Fara w Bieczu

Portal
Łuki: ostry
i schodkowy

Laskowana
archiwolta
i górna część
węgarów

Nowy Sącz
Dom Gotycki

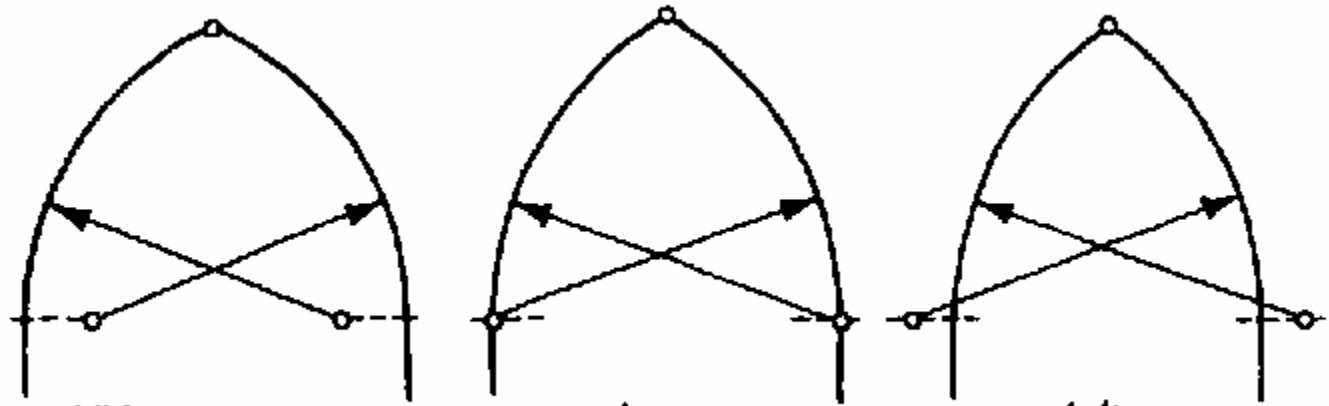

**Portal
łuki: ostry
i schodkowy**

**Laskowana
archiwolta
i górna część
węgarów**

Kraków

Łuki

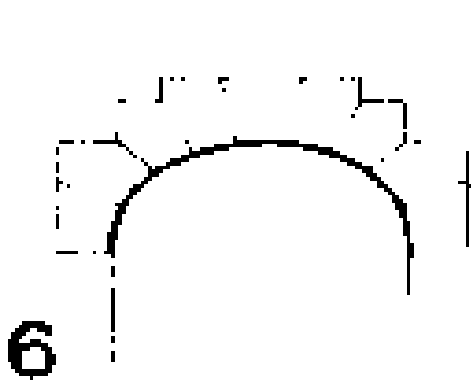
OSTRE:

WCZESNY

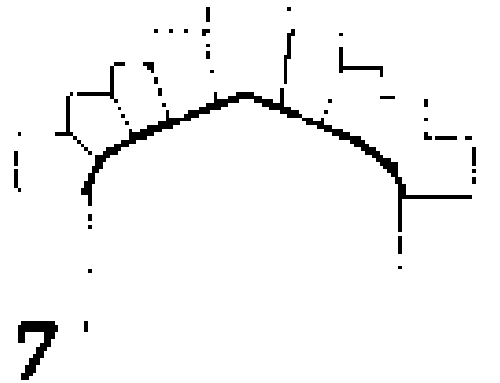
POŚREDNI

PÓŹNY

Źródło:
M. Buchner, A. Buchner, J. Laube
Zarys projektowania
i historii architektury, 1976

6

7

9

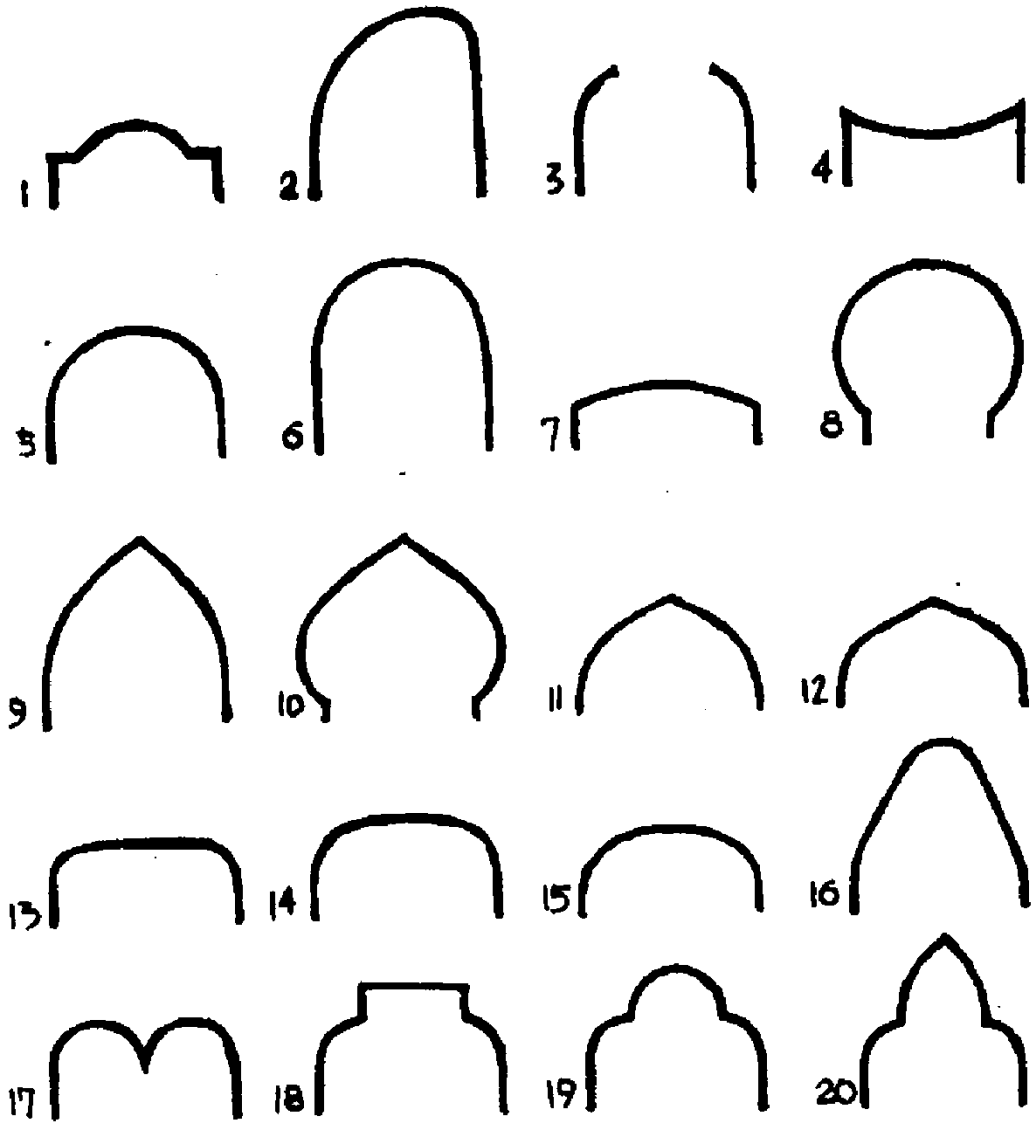

11

- 6. Koszowy
- 7. Tudorów
- 9. Trójlistny
- 11. Ośli grzbiet

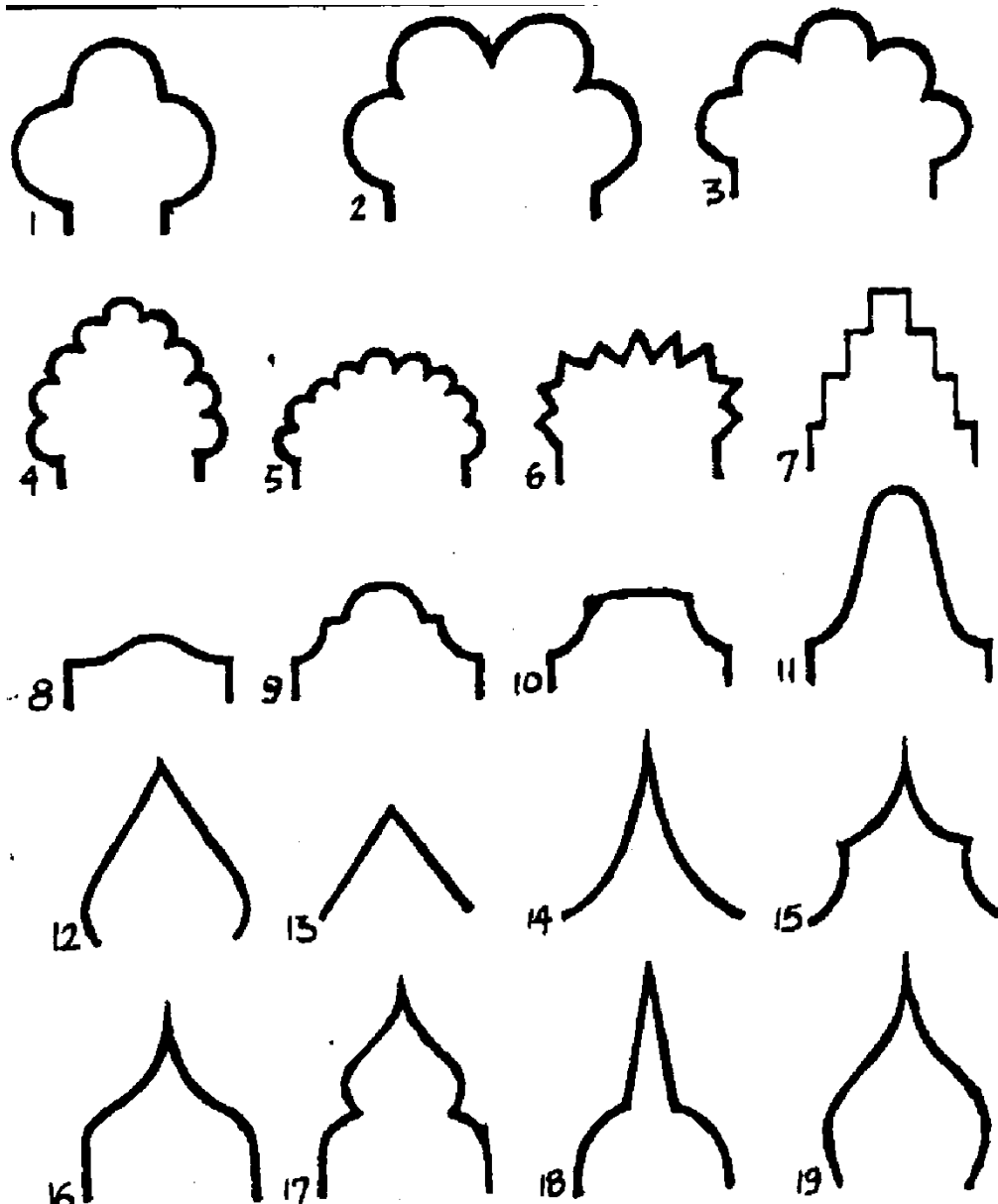
Źródło: W. Szolginia:
Architektura i budownictwo

Łuki

- 1 - nadwieszony
- 2 - wspięty
- 3 - przerwany
- 4 - **odwrócony**
- 5 - **pełny**
- 6 - pełny podwyższony
- 7 - **odcinkowy**
- 8 - **podkowiasty**
- 9 - **ostry**
- 10 - ostry podkowiasty
- 11 - czteroodcinkowy
- 12 - **łuk Tudora**
- 13 - spłaszczony
- 14 - **koszowy**
- 15 - eliptyczny
- 16 - paraboliczny
- 17 - dwulistny
- 18 - **dwuramienny**
- 19 - **trójlistny**
- 20 - **trójlistny ostry**

Łuki

- 1 – trójlistny krzyżowy
- 2 - czterolistny
- 3 - pięciolistny
- 4 - wielolistny
- 5 - wachlarzowy
- 6 - zygzakowaty
- 7 - schodkowy
- 8 - wklęsło-wypukły
- 9 - uskokowy
- 10 - dzwonowaty
- 11 - wklęsło-wypukły ostry
- 12 - lotosowy
- 13 - dwuspadowy
- 14 - kotarowy
- 15 - kotarowy czterodzielny
- 16 - w „ośli grzbiet”
- 17 - trójlistny w „ośli grzbiet”
- 18 – kokosznikowy
- 19 - cebulasty

Łuki
kotarowe,
w ośli grzbiet

Gdańsk
Wieża
Więzienna

Gotycki wątek (wiązanie) cegieł. Ornament z cegły zendrówki. Cegła 27 cm x 13 cm x 9 cm, waga ≥ 7 kg

Wimperga

Laskowanie

Wykusz

na wspornikach -
kroksztynach

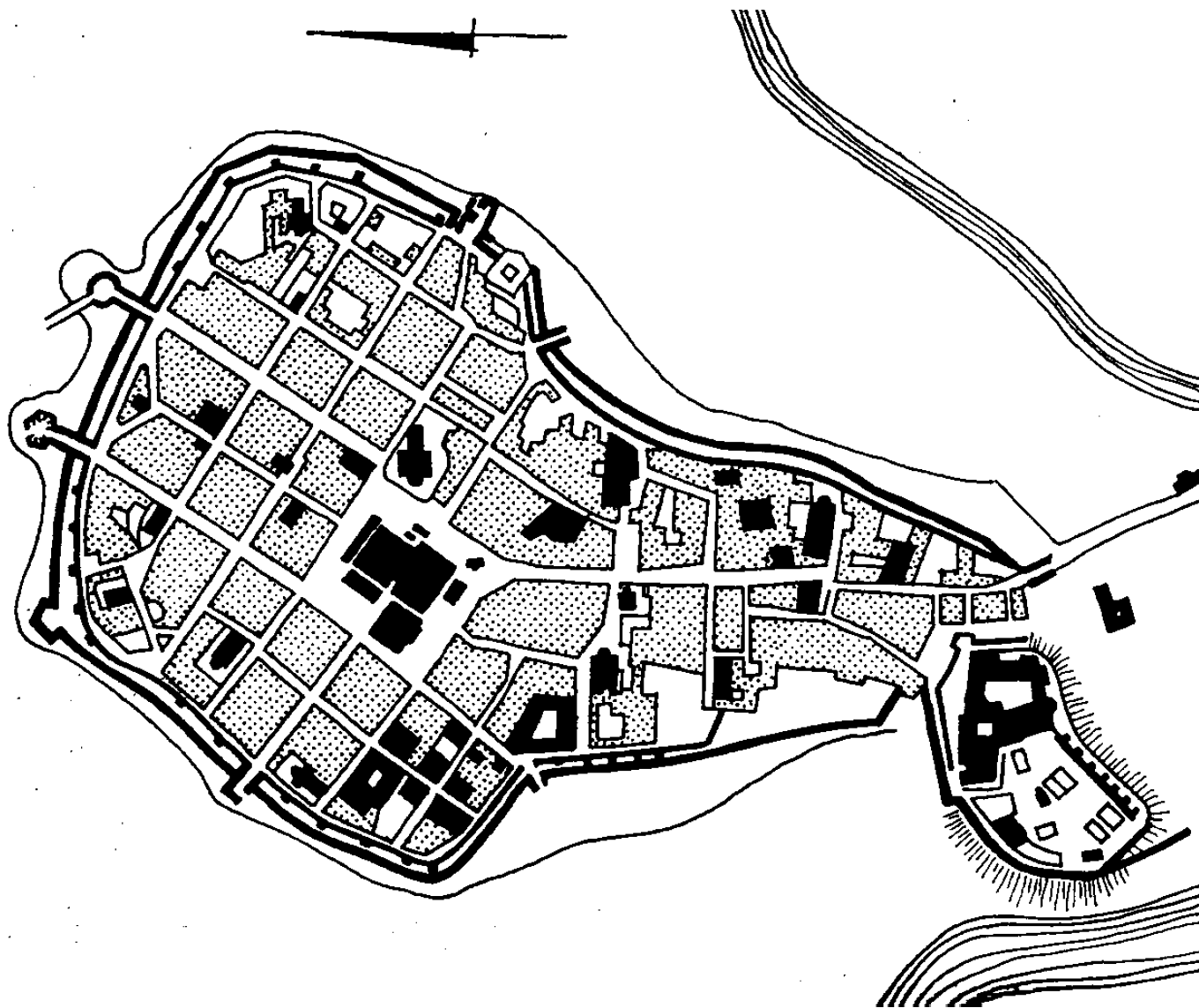
Kraków

Wieża ratuszowa

Ratusz gotycki we Wrocławiu

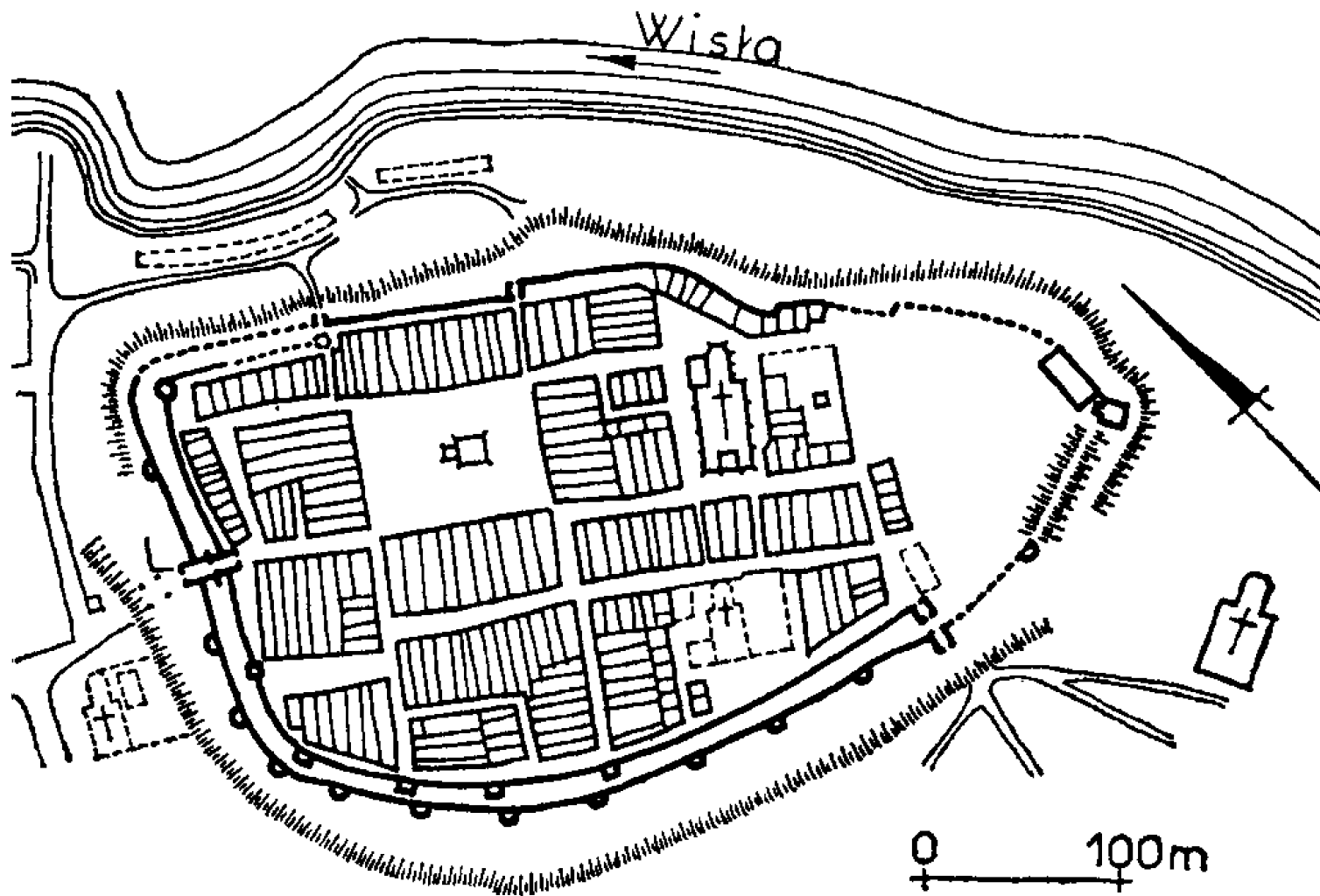

Plan miasta średniowiecznego - Kraków

Źródło: M. Buchner, A. Buchner, J. Laube Zarys projektowania i historii architektury, 1976

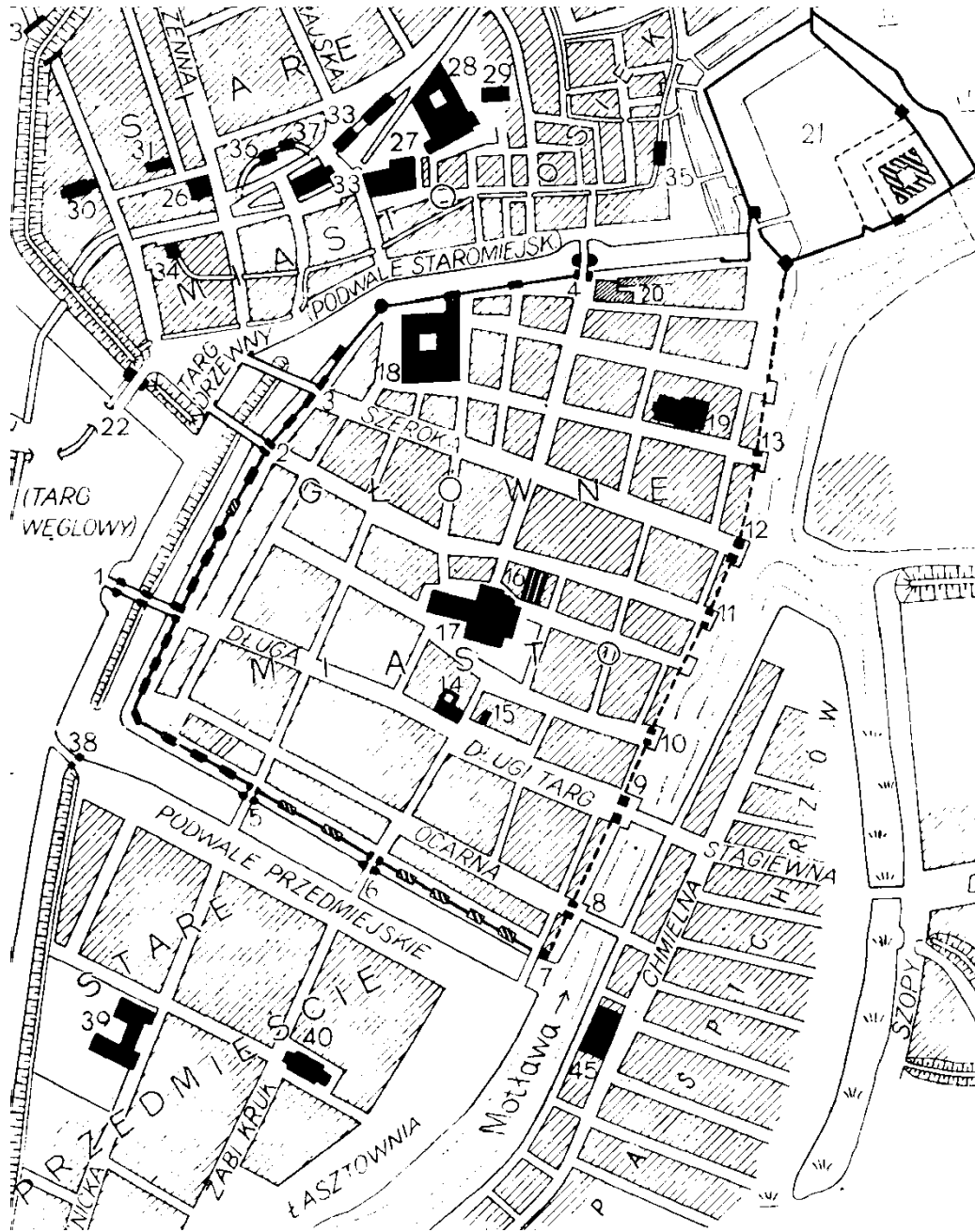
Plan miasta średniowiecznego - Warszawa

Źródło: M. Buchner, A. Buchner, J. Laube Zarys projektowania i historii architektury, 1976

Plan miasta średniowiecznego portowego

Gdańsk ok. 1460

Źródło:

J. Kowalski, R. Massalski, J. Stankiewicz:
Rozwój urbanistyczny i architektoniczny Gdańska.
W: Gdańsk, jego dzieje i kultura, 1969

Kamienica gotycka

Szczyt **schodkowo-
wnękowy**

z blankami

(schodkowo-
blankowy)

Wnęki

o oprofilowanych
ościeżach

Gdańsk

Kamienica gotycka

Szczyt wnekowy

Wnęki przez całą
wysokość

Gdańsk
ul. Ogarna

**Kamienica z ok. 1500 r.
fasada późnogotycka**

**Szczyt schodkowo-
wnękowy**

stopnie (schodki)
półkółki zamknięte
z prześwitami (okami)

Wnęki poniżej
dwułuczne, oprofilowane

Gdańsk

Długie Pobrzeże

Późny gotyk

Dekoracyjny **krenelaż**
Wnęki ukształtowane
przez bogato
profilowane filary,
zamknięte podwójnymi
łękami półkolistymi
z kamiennymi
wspornikami

Gdańsk - Dwór
Bractwa św. Jerzego

Zamek wyżynny - Mirów

**Zamek
wyżynny**

Mirów

Zamek wyżynny – donżon – Bolków

**Zamek
wyżynny -
stołp**

Chęciny

**Zamek
Wyżynny -
brama**

Chęciny

Zamek wyżynny - Ogrodzieniec

**Zamek
wyżynny**

Niedzica

Zamek wyżynny - Niedzica

Zamek nizinny krzyżacki - Gniew

Zamek nizinny krzyżacki - Gniew

Zamek krzyżacki
– siedziba kapituły
pomezkańskiej
i szczyt katedry

Kwidzyn

**Zamek
krzyżacki -
gdanisko
(dansker)**

Kwidzyn

Zamek nizinny krzyżacki - Malbork

Fortyfikacje miejskie – baszty – Paczków

Baszta

Zamek Chojnik
w Sudetach

Fortyfikacje miejskie

**Mur obronny
z gankiem**

**Baszta
z machikułami**

Kraków

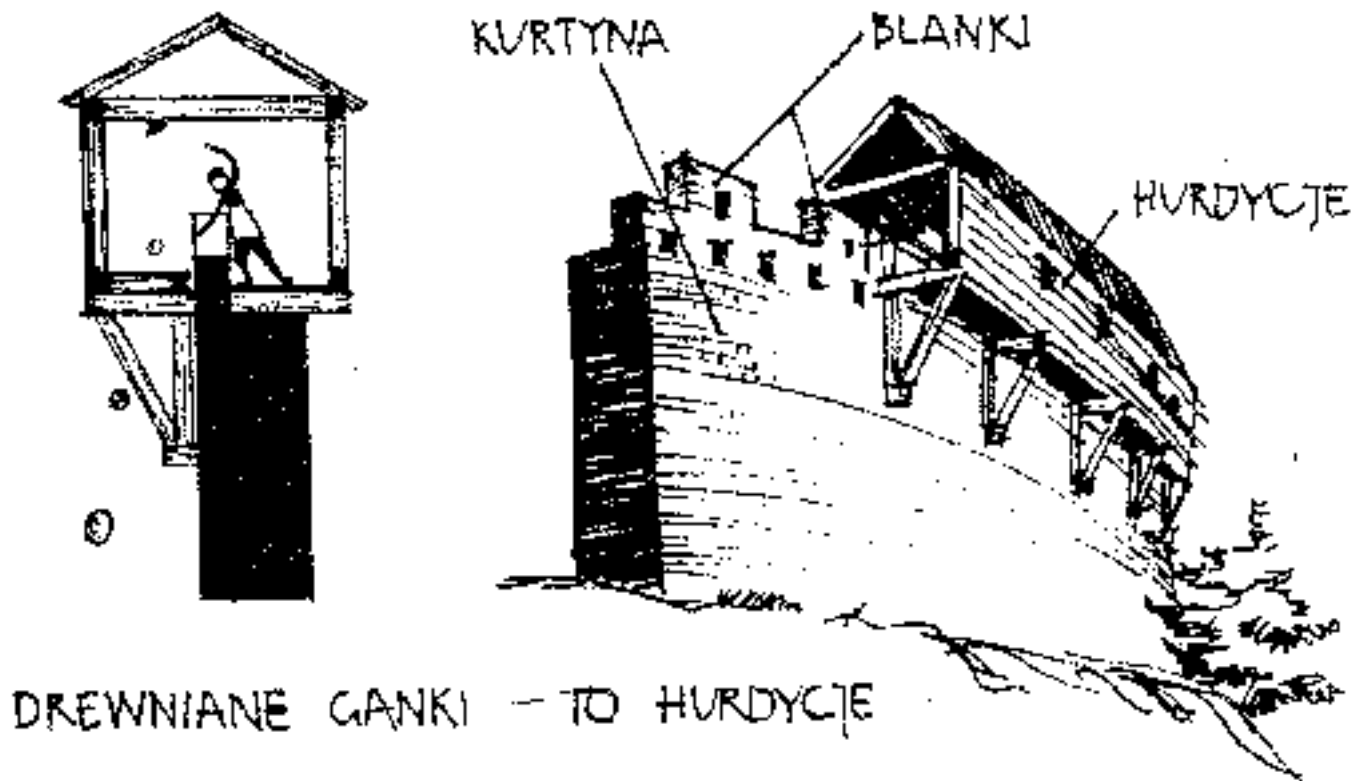
Fortyfikacje miejskie

**Mur obronny
z gankiem**

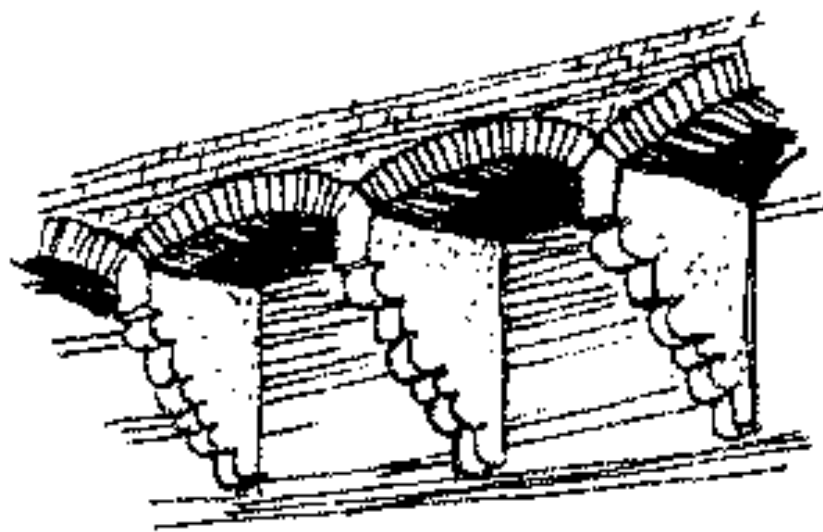
**Baszta
z machikułami**

Kraków

Hurdycje

Machikuły

MURCOWANE WYKUSZE - MACHIKUŁY

Baszta i mur obronny z blankami - Frombork

Baszta i mur obronny - Gdańsk

Mur obronny z blankami - Gdańsk

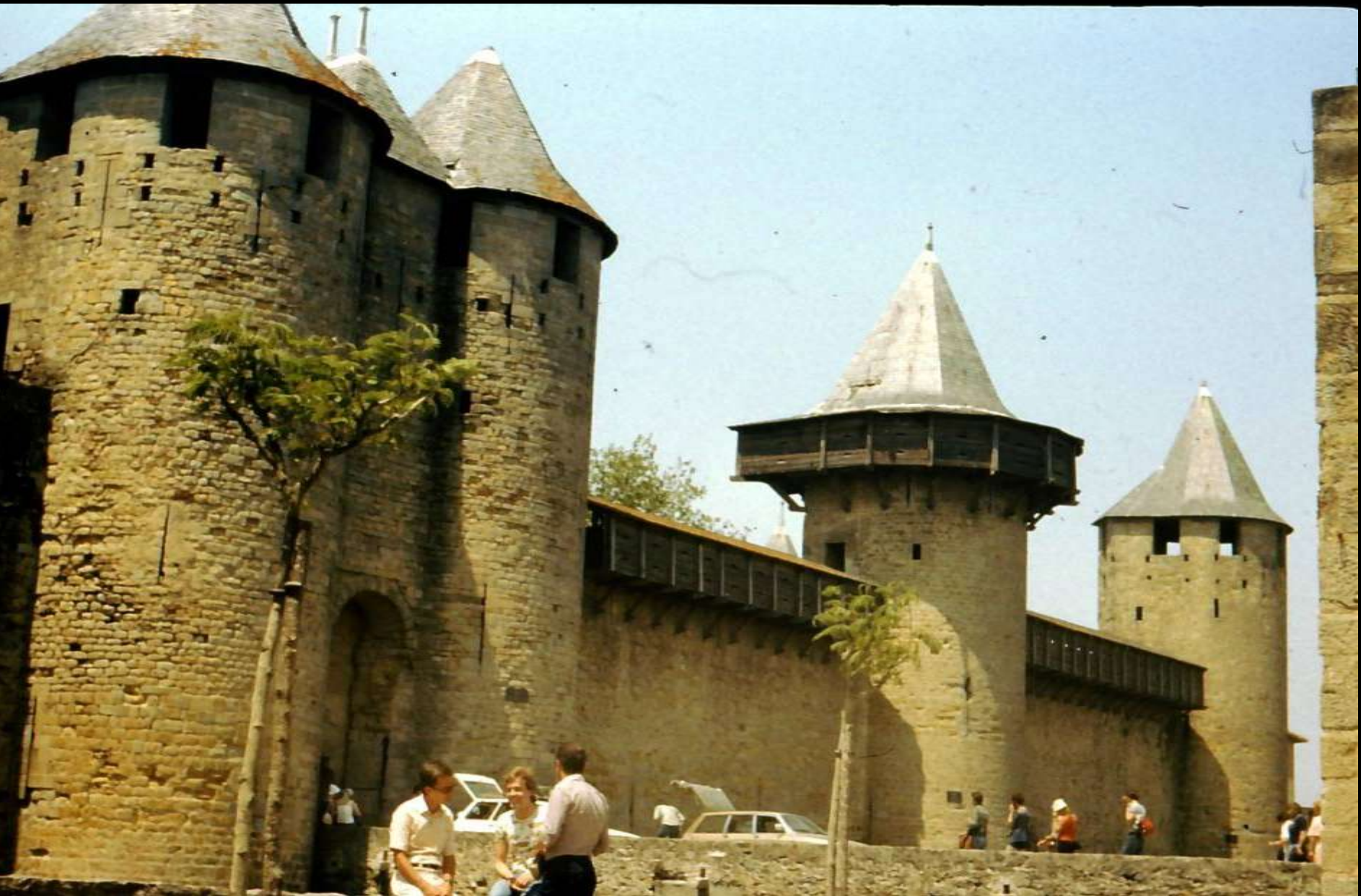

Baszty i mur obronny z blankami - Carcassonne

Brama i baszty cytadeli - Carcassonne

**Fortyfikacje
miejskie**

Machikuły

**Brama
Floriańska**

Kraków

Brama

Sandomierz

Brama

Słupsk

**Brama
i baszta**

Frombork

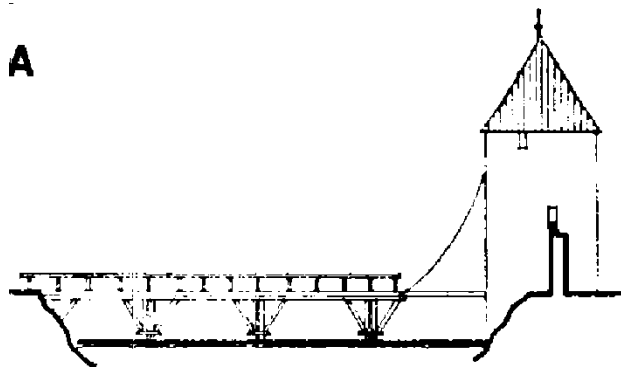

**Brama
Krakowska
z przedbramiem**

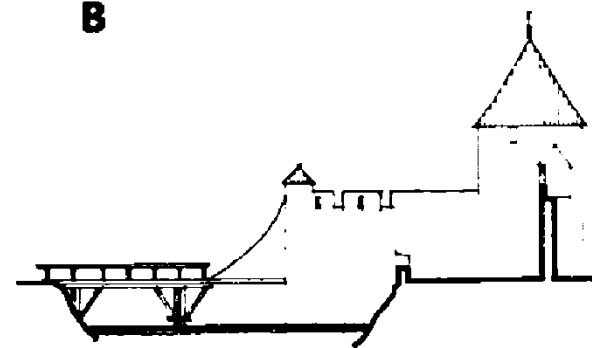
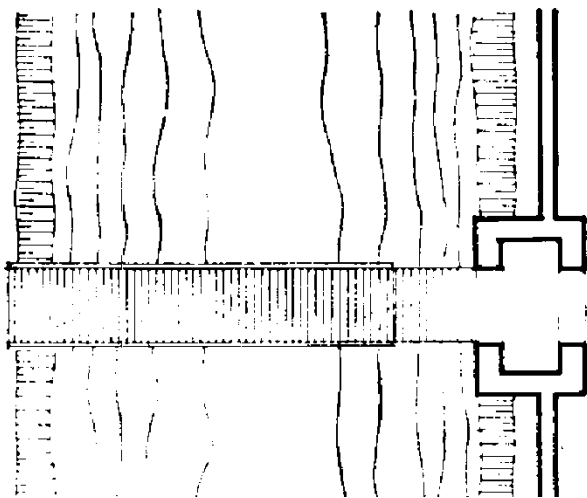
Lublin

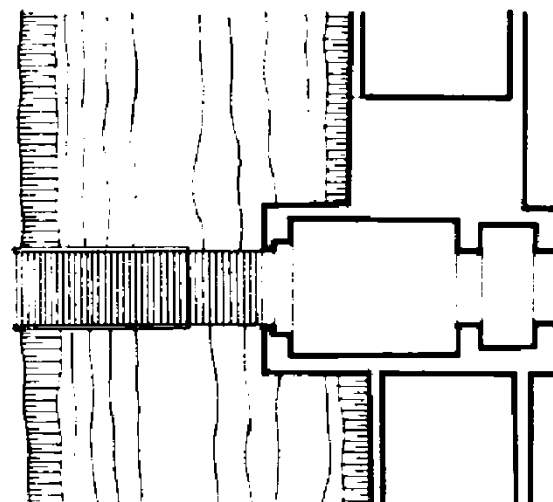
Rozwój fortyfikacji głównego wjazdu do Gdańska

A – ok. 1350

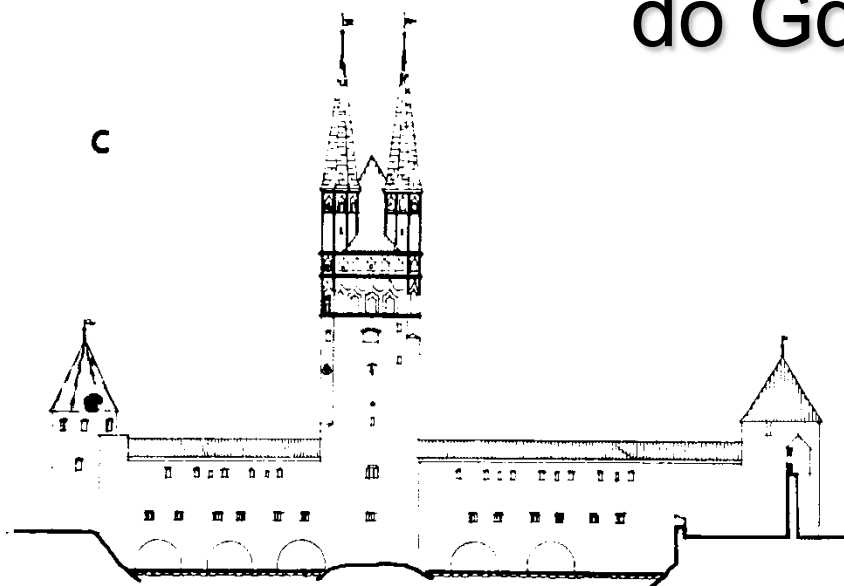

B – ok. 1380

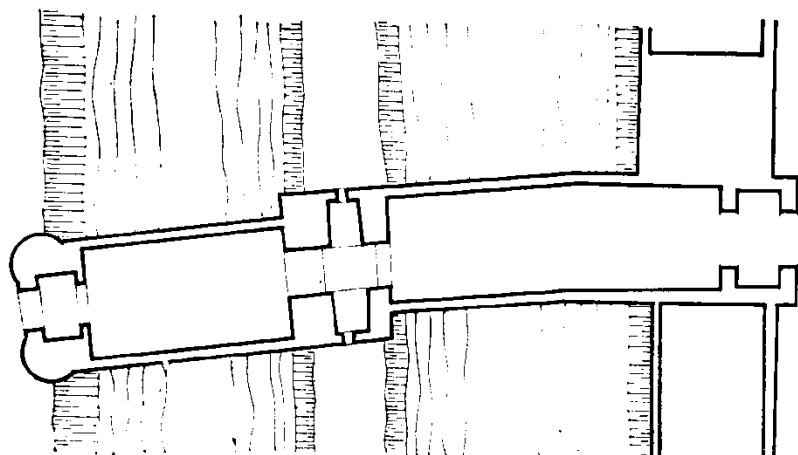

Źródło: J. Kowalski, R. Massalski, J. Stankiewicz: *Rozwój urbanistyczny i architektoniczny Gdańska*.
W: *Gdańsk, jego dzieje i kultura*, 1969

Rozwój fortyfikacji głównego wjazdu do Gdańska

C – ok. 1510

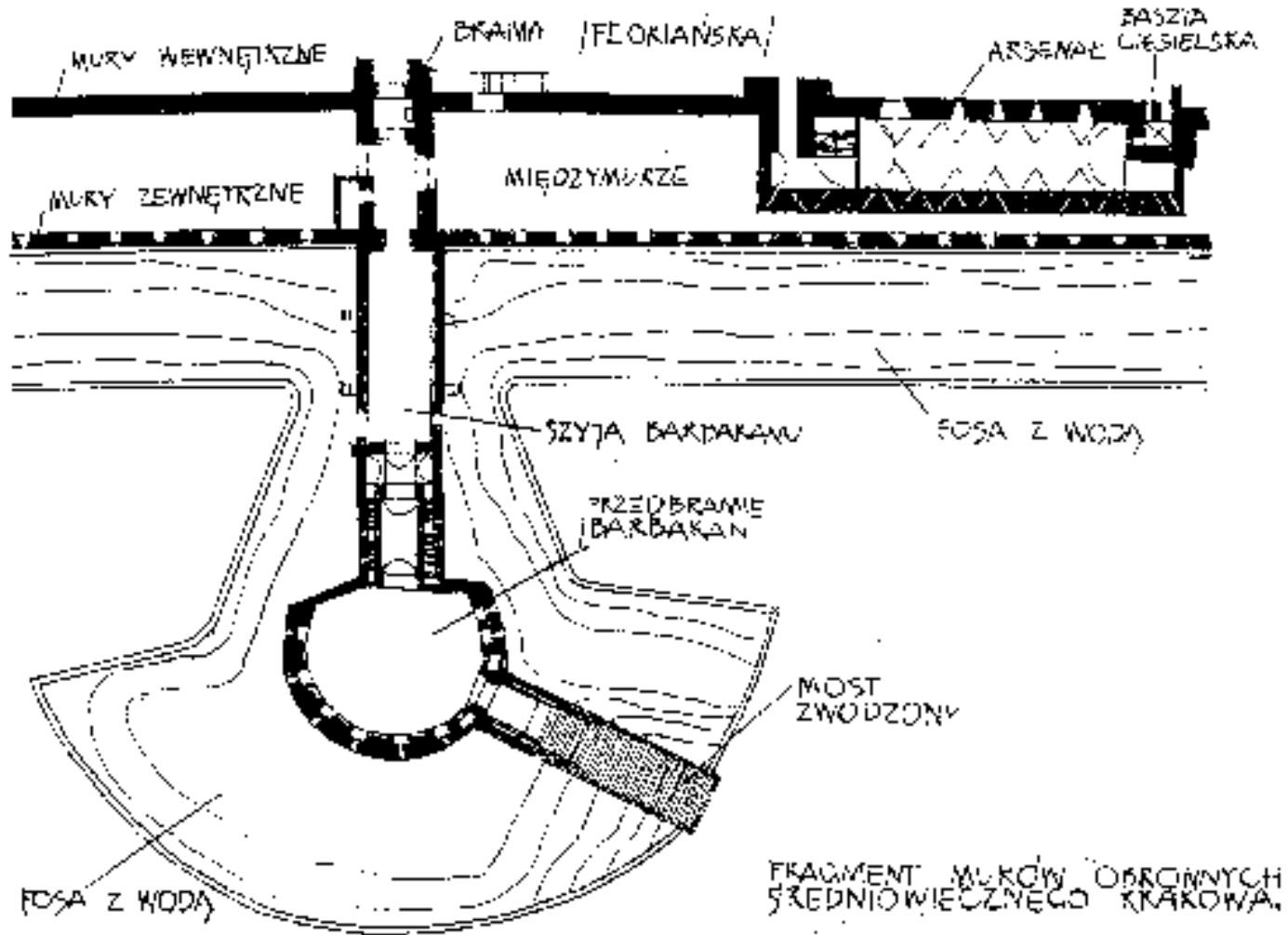
Źródło:

J. Kowalski, R. Massalski, J. Stankiewicz:
Rozwój urbanistyczny i architektoniczny Gdańska.
W: *Gdańsk, jego dzieje i kultura*, 1969

Pozostałości przedbramia w Bieczu

Kraków – fragment murów obronnych z Bramą Floriańską i przedbramiem (Barbakan / rondel i szyja)

Źródło: P. Trzeciak, 1000 tajemnic architektury

Kraków – fragment murów obronnych z Bramą Floriańską i przedbramiem (Barbakan / rondel i szyja)

